

Selefi-Cihadi Örgütlerin Karşılaştırmalı Analizi: El-Kaide ve IŞİD Örneği

Tamer Kaşıkçı*
Gözde Deniz Bülbül**

Öz

ABD’de gerçekleşen 11 Eylül terör saldırıları, terörizmi uluslararası gündemin üst sıralarına taşımanın yanı sıra, terörizm çalışmalarına yönelik mevcut ilginin de artmasına neden olmuş, özellikle saldırıları gerçekleştiren El-Kaide benzeri Selefi-cihadi örgütlere yönelik çalışmaların sayısı hızlı bir şekilde artmıştır. Bu Selefi-cihadi örgütlere yönelik gelişen literatürde genelleştirici ve indirgemeci olmak üzere iki yaklaşım dikkat çekmektedir. Genelleştirici yaklaşımlar, bu örgütleri yüzeysel ortak özellikleri bağlamında birbirine özdeş yapılar olarak tanımlamakta iken, indirgemeci yaklaşımlar ise bu aktörlerin birbirlerinden farklılaştığı noktalara odaklanarak çeşitli sınıflandırmalar üretmektedir. Her iki yaklaşım da sayıları hızla artan Selefi-cihadi örgütlerin anlaşılmasında önemli avantajlara sahip olmakla birlikte, genelleştirici yaklaşımlar, birbirinden farklı siyasi, sosyal, ekonomik ve tarihsel koşullar içerisinde oluşan bu aktörlerin önemli farklılıklarını; indirgemeci yaklaşımlar ise bu örgütlerin, oluşturdukları tipolojilerin koşullarına uyum sağlamayan özelliklerini göz ardı etmektedirler. Bu varsayım temelinde makale, Selefi-Cihadi örgüt-

*Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, TR, Uluslararası İlişkiler Bölümü, orcid.org/0000-0003-2299-8863, tamerkasikci@gmail.com.

**Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, TR, Uluslararası İlişkiler Bölümü, orcid.org/0000-0001-6263-7937, gdenizbulbul@gmail.com.

lere yönelik gerçekliği daha açık bir şekilde elde edebilmek için genelleştirici ve indirgemeci yaklaşımların sınırlarına bağlı kalmaksızın, öne çıkan cihadi terör oluşumları olarak El-Kaide ve IŞİD'in benzerlik ve farklılıklarının ne olduğu sorusuna yanıt aramaktadır. Bu soru özelinde makalede, cihadi örgütlerin, güçlü benzerliklerine rağmen genelleştirici yaklaşımların öne sürdüğü kadar özdeş, farklılıklarının ise indirgemeci çalışmaların ileri sürdüğü kadar keskin olmadığı iddiası ileri sürülmektedir. Çalışmada, değerlendirilen aktörlerin farklılıkları ve benzerlikleri, aktörlere ait birincil kaynaklar üzerinden ideoloji, amaç ve strateji kategorileri içerisinde analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: El-Kaide, IŞİD, Cihat, Selefilik, İdeoloji

Comparative Analysis of Salafi-Jihadi Organizations: Cases of Al Qaeda and ISIS

Tamer Kaşıkçı*
Gözde Deniz Bülbül**

Abstract

Apart from bringing terrorism to the top of the international agenda, the September 11 terrorist attacks in the US also increased the current interest in terrorism studies. Numerous studies on Salafi-jihadi organizations such as Al Qaeda, which carried out the attacks, rapidly mushroomed. The literature on Salafi-jihadi organizations offers two mainstream approaches; one generalizing stream and one reductionist stream. While generalizing studies define these organizations as identical structures based on their superficial common features, reductionist studies produce classification types by focusing on their different characteristics. Although both approaches have their own advantages in explaining Salafi-jihadi organizations, the generalizing approaches ignore the differences of these actors stemming from their different political, social, economic, and historical conditions, while reductionist approaches always leave out some important characteristics of these actors which do not suit the classification criteria they created. To assess the reality of Salafi-jihadi organizations more clearly, without being bound by the limitations of generalizing and

*Assistant Professor, Eskişehir Osmangazi University, TR, Department of International Relations, orcid.org/0000-0003-2299-8863, tamerkasikci@gmail.com.

**Graduate Student, Eskişehir Osmangazi University, TR, Department of International Relations, orcid.org/0000-0001-6263-7937, gdenizbulbul@gmail.com.

reductionist approaches, this article tries to demonstrate the similarities and differences between Al-Qaeda and ISIS as prominent jihadi terrorist organizations. The article argues that despite their strong similarities, the jihadist organizations are not as identical as generalizing approaches suggest, and their differences are not as sharp as reductionist studies offer. In this study, the similarities and differences of the actors are analyzed in the categories of ideology, goal, and strategy, mainly through the primary sources on the actors.

Keywords: Al-Qaeda, ISIS, Jihad, Salafism, Ideology

1.Giriş

11 Eylül saldırılarının ardından, dünyanın birçok bölgesinde yeni cihadi örgütlerin oluşması, hem mevcut cihadi örgüt alanının sayıca genişlemesine hem de akademik çalışmaların bu alana odaklanmasına neden olmuştur. Mevcut literatürde cihadi örgütlere yönelik kabaca iki farklı yaklaşımın geliştiğini söylemek mümkündür. Kökenleri Batı-merkezli oryantalist düşünceye dayanan¹ ve dünyanın birçok bölgesinde ortaya çıkan cihadi örgütleri genel olarak Batı uygarlığı karşıtı aktörler olarak tanımlayan genellemeci çalışmalar, bu örgütleri İslam'ı referans almaları ve belirlediği düşmana karşı silahlı mücadele içerisinde yer almaları gibi öne çıkan ortak özellikleri çerçevesinde özdeş yapılar olarak tanımlamaktadır.² Örneğin, El-Kaide, Hizbullah, Hamas ve Filistin İslami Cihat Hareketi gibi cihadi örgütleri sadece organizasyonel yapıları açısından değerlendirdikleri çalışmalarında, Mishal ve Rosenthal bu örgütlerin birbirlerinden oldukça farklı politik motivasyonlarını göz ardı etmektedir.³ Bir başka örnekte ise Estes ve Sirgy, 27 Ortadoğu ülkesini kapsayan çalışmalarında bu ülkelerde faaliyet gösteren cihatçıların temel motivasyonlarının “hayat kalitesi” sorunu olduğu sonucuna ulaşmaktadır.⁴ Ancak, her ne kadar benzer amaçlara, kaynaklara, eylemlere ve yapılara sa-

¹ Dag Tuastad, “Neo-Orientalism and the New Barbarism Thesis: Aspects of Symbolic Violence in the Middle East Conflict(s),” *Third World Quarterly* 24, no. 4 (2003): 591-593.

² Christina Hellmich, *Al-Qaeda: From Global Network to Local Franchise* (Londra: Bloomsbury Publishing, 2011), 6-7; Magnus Ranstorp, “Mapping terrorism studies after 9/11: An Academic Field of Old Problems and New Prospects,” *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* içinde, Ed. Richard Jackson, Marie Breen Smyth ve Jeroen Gunning (Londra: Routledge, 2009), 13-14.

³ Bkz: Shaul Mishal ve Maoz Rosenthal, “Al Qaeda as a Dune Organization: Toward a Typology of Islamic Terrorist Organizations,” *Studies in Conflict & Terrorism* 28, no. 4 (2005): 275–293.

⁴ Bkz: Richard J. Estes ve M. Joseph Sirgy, “Radical Islamic Militancy and Acts of Terrorism: A Quality-of-life Analysis,” *Social Indicators Research* 117, no.2 (2014): 615–652.

hip olsalar da, farklı siyasi, sosyal, ekonomik ve tarihsel koşullar içerisinde oluşan ve faaliyet gösteren bu aktörlerin birbirleri ile özdeş olması mümkün değildir.

Öte yandan indirgemeci bir bakış açısını benimseyen diğer bir grup çalışma ise, söz konusu örgütlerin farklılıklarına odaklanarak, amaç, ideoloji ve metot bağlamında yaptıkları karşılaştırmalar ile geliştirdikleri kriterler kapsamında cihadi örgütleri sınıflandırmaya yönelik tipolojiler oluşturmaktadır.⁵ Örneğin, cihadi örgütleri tasnif etme çabaları içerisinde literatürde sıklıkla atıf yapılan çalışmaların başında Gerges'in uzak/yakın düşman sınıflaması gelmektedir. Gerges, cihadi örgütleri odaklandıkları düşmanın kendilerine olan mesafesi üzerinden sınıflandırmaktadır.⁶ Ancak, uzak/yakın düşman kriteri üzerinden yapılan ayırım iki açıdan sorunlu görünmektedir. Bu ayırımıda uzak düşman kategorisinde sadece El-Kaide bulunmaktadır. Bu nedenle de bu örgütü diğerlerinden ayrı tutmaya yönelik bir sınıflandırma gibi görünmektedir. İkinci olarak El-Kaide ile diğer cihadi örgütler arasındaki düşman algısı ayırımı sınıflamanın öne sürdüğü kadar keskin değildir. Zira çeşitli örgüt dokümanlarında sıklıkla dile getirildiği gibi, El-Kaide açısından ABD öncelikli fakat tek düşman değildir. Zira ABD'nin öncelikli düşman olması, Müslüman dünyasını baskı altında tutan İsrail ve ABD yanlısı Arap rejimlerin arkasında bu devletin yer almasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu ittifakı yok etmenin ve Müslüman dünyasını özgürleştirmenin yegâne yolu, bu ittifakın başı olan ABD'yi yok etmekle mümkündür.

⁵ Bkz: Quintan Wiktorowicz, "Anatomy of the Salafi Movement," *Studies in Conflict & Terrorism* 29, no.3 (Ağustos 2006): 207–239; 7–11; Thomas Hegghammer, *Jihad in Saudi Arabia: Violence and Pan-Islamism since 1979* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010); Fawaz A. Gerges, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009); Anne Stenersen, "Jihadism after the 'Caliphate': towards a new typology," *British Journal of Middle Eastern Studies* 47, no.5 (2020): 774-793; Nathan González Mendeleyis, "Toward a New Typology of Sunni Jihad," *Studies in Conflict & Terrorism* 43, no:12 (2020): 1064-1085

⁶ Bkz: Gerges, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*.

Bu nedenle, El-Kaide'nin ABD ile savaşı, söz konusu sınıflandırmada yakın düşman olarak tanımlanan aktörlerle dolaylı bir savaşı da içermektedir. Dahası, uzak düşman olarak tanımlanan ABD ile yakın düşman olarak tanımlanan Arap rejimleri arasındaki yoğun güvenlik iş birliği ve ABD'nin Irak operasyonu ile birlikte bölgedeki varlığını artırması,⁷ uzak düşmanın aslında çok da uzakta olmadığını göstermektedir. Bu durumu, ABD'nin bölgede bir işgalciye dönüşmesi ile uzak ve yakın düşman arasındaki çizginin bulanıklaşması olarak tasvir etmek mümkündür.⁸ Bu tarz sınıflandırma araçlarının gerçekliği sınırlandırıcı etkisinin farkında olan Hegghammer, cihadi örgütlerin çeşitli nedenlerle melezleştiklerini, uzak ve yakın düşman ayrımının zaman içerisinde bulanıklaştığını ifade etmiş ve cihadi örgütleri, devrimciler, küresel cihatçılar ve doğuştan melez olanlar şeklinde sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmada Hegghammer'e göre, devrimci İslamcılar, Müslüman rejimlere karşı devleti ele geçirme hedefine ulaşmak isteyen oluşumlar, küresel cihatçılar ise Müslüman dünyasına çeşitli uygulamalar ile acı çektirdiğine inanılan ABD ve müttefikleri ile mücadele etme amacıyla olan oluşumlardır. Melez örgütler ise hem uzak ve hem de yakın düşmanı hedef alan oluşumlardır.⁹

Gerçekten de cihadi örgütlerin sayısının oldukça fazla olması, bu alanda akademik çalışma yapmak için belirli bir tasnif çabasını zorunlu kılmaktadır. Ancak, sosyal olgular genellikle çok boyutlu ve sınırları keskin bir şekilde belirlenemeyen olgulardır. Bununla birlikte herhangi bir tasnif çalışması, ele alınan analiz nesnesini keskin

⁷ John Obert Voll, "The Far Enemy: Why Jihad Went Global by Fawaz A. Gerges," *The International History Review*, no.1 (Mart 2007): 222-223.

⁸ Thomas Hegghammer, "The Ideological Hybridization of Jihadi Groups," *Current Trends in Islamist Ideology*, (18 Kasım 2009), 36. Diğer yandan, çalışmasında Gerges gibi örgütlerin hedef aldıkları düşman kriteri üzerinden küresel/yerel örgüt ayrımı yapan Sageman'ın kendisi de cihatçıların hem yerel hem de küresel bağlantılar ile iç içe geçmişliği nedeniyle bu tarz sınıflandırmaların eleştiriye açık olduğunu altını çizmiştir. Bkz: Marc Sageman, *Understanding Terror Networks*. (Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2004).

⁹ Bkz: Hegghammer, "The Ideological Hybridization of Jihadi Groups."

sınırlarla belirleme ve bu nesnelere oluşturduğu kategorilere yerleştirme zorunluluklarını da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle söz konusu tasnif çalışmaları, cihadi örgüt alanının anlaşılmasında faydalı olmakla beraber, çok boyutlu yapılarından dolayı bu örgütler arasındaki bazı benzerlikleri ve farklılıkları göz ardı etmek durumunda kalmakta, bu da analiz edilmeye çalışılan gerçekliğin tam olarak yansıtılmaması sonucunu doğurmaktadır.

Cihadi örgütlere yönelik hem genelleştirici hem de indirgemeci yaklaşımlar örgütlerin davranışlarının açıklanmasında önemli avantajlara sahip olmakla birlikte yukarıda da değinildiği gibi, bu örgütlerin oluşturduğu sosyal gerçeklik alanının tam olarak anlaşılmasını sağlamamaktadır. Bu durum söz konusu çalışmaların ağırlıklı olarak cihadi örgütlere belli bir mesafeden bakmasından ve bu aktörlerin dışarıdan görünen genel özelliklerine odaklanmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle söz konusu aktörlerin davranışlarını anlayabilmek için sınıflandırmaların kalın duvarlarından bağımsız, çok daha yakın bir bakış açısının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu varsayımdan hareketle bu çalışma, cihadi örgütlerin benzerlikleri ve farklılıklarının ne olduğu sorusuna odaklanmaktadır. Bu soru çerçevesinde çalışma, cihadi örgütlerin, güçlü benzerliklerine rağmen, genelleştirici çalışmaların öne sürdüğü kadar özdeş, farklılıklarının ise indirgemeci çalışmaların ileri sürüldüğü kadar keskin olmadığı iddiasını ileri sürmektedir. Bu iddia analiz edilirken terör örgütlerinin öne çıkan unsurları olan ideoloji, amaç ve strateji kriterleri değerlendirilecektir. Bu kapsamda çalışma, günümüzde Selefi-cihadi örgütleri en çok etkilediği düşünülen El-Kaide ve Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) örgütlerine odaklanacaktır.

Çalışmanın önemi hem uluslararası hem de ulusal literatüre yapması beklenen iki katkıdan kaynaklanmaktadır. Öncelikle çalışma, mevcut tipolojilerin dayattığı sınırlamalardan bağımsız olarak ele alınan terör örgütlerinin (El-Kaide ve İŞİD) benzerlik ve farklılıklarını analiz etmeye yönelik yakın bir okuma ve daha eksiksiz bir anlatı sunarak

mevcut uluslararası literatüre katkıda bulunacaktır. Bu yakın okumanın, terörizmle mücadele kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlere de katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Zira çalışma, iki örgüt arasındaki benzerlik ve farklılıkları irdelemesi ile bu aktörlere yönelik gerçekleştirilecek mücadelenin inşasında daha detaylı bir yaklaşıma olanak sağlayacaktır. Çalışmanın cihadi örgütlere yönelik ulusal yazına da ayrıca önemli bir katkı sağlaması beklenmektedir. Ulusal yazında söz konusu örgütleri tek tek ve karşılaştırmalı bir biçimde değerlendiren çalışmalar bulunmaktadır.¹⁰ Ancak ulusal yazındaki çalışmaların büyük çoğunluğu ağırlıklı olarak uluslararası yazından beslenen ikincil kaynaklara dayalı çalışmalardır. Bu bağlamda bu çalışmada söz konusu örgütler, bu aktörlerin yayımladıkları yayınlar ve operasyonlarda elde edilen örgüt dokümanları üzerinden analiz edilmekte, bu kapsamda çalışma ağırlıklı olarak birincil kaynaklara dayanmaktadır. Elde edilen kaynaklar doküman analizi yöntemine tabi tutularak, literatürde örgütlerin öne çıkan özellikleri arasında yer alan ideoloji, amaç ve strateji kriterleri kapsamında El-Kaide ve İŞİD'in söylemlerine yönelik veriler derlenmiş ve daha sonra bu veriler karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmiştir. Çalışmanın en önemli sınırlılığı da bu noktada yatmaktadır. Zira kullanılan dokümanların önemli bir kısmı söz konusu örgütlerin propaganda amacıyla ürettikleri içeriklerden meydana gelmekte, bu açıdan örgütlerin “gerçekliklerini” tam olarak yansıtmama olasılığını barındırmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu dokümanlar örgütlerin resmi söylemini içeriyor olsa da terörizm çalışmaları gibi birincil kaynakların kısıtlı olduğu bir alanda bu dokümanların akademik açıdan önemli veriler sunduğu da göz ardı edilmemelidir.

¹⁰ Bkz: Selim Kurt ve Elşad Rafiyev, “İslâm’da Cihad ve Terör Örgütlerince Manipülasyonu: El-Kâide Örneği,” Ortadoğu Etütleri 12, no.1 (2020): 82-117; Recep Tayyip Gürler ve Ömer Behram Özdemir, “El-Kaide’den Post-Kaide’ye Dönüşüm: İŞİD,” Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi 1, no.1 (Mayıs 2014): 113-155; Sarkan Salman Abubaker, “İŞİD’in İdeolojisi: Cihadi Selefilik,” Lectio Socialis 4, no.2 (2020): 104-105; Göktuğ Sönmez, “El-Kaide’den DEAŞ Sonrası Döneme: Küresel Militan Selefi Hareketin Dönüşümü ve Geleceği,” Güvenlik Çalışmaları Dergisi 21, no.2 (Aralık 2019): 134-148.

İleri sürülen argümanı değerlendirmek için makalede öncelikle El-Kaide örgütünün ideolojik kökenleri öne çıkan ideologlar üzerinden analiz edilecek, daha sonra da örgütün amaç ve stratejisi tartışılacaktır. Makalenin bir diğer ana başlığı altında ise yine aynı düzen içerisinde IŞİD'in ideolojisi, amacı ve stratejisi değerlendirilecektir. Son olarak elde edilen veriler sonuç bölümünde karşılaştırmalı olarak tartışılacaktır.

2. İbn Teymiyye'den Eymen El-Zevahiri'ye El-Kaide'nin İdeolojisi

Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması ve yıkılması sonucu, birçok Müslüman bölgenin Avrupalı sömürgeci güçlerin eline geçmesi hem bölge Müslümanları hem de cihat anlayışı açısından önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Selefi cihadcılığın modern dönemi olarak tanımlanabilecek bu dönemde, cihatçı gruplar öncelikle sömürgeci dış güçlere, bu güçlerin dekolonizasyon sürecinde bölgeden çekilmesinin ardından ise, yine bu dış aktörlerin bölgede kurmuş oldukları Batı-tipi siyasi otoritelere karşı mücadele içerisine girmiştir. Bu dönemde Selefi oluşumların güçlenmekte olduğu Mısır'da Hasan el-Benna ve Seyyid Kutub önderliğinde geliştirilen yeni Selefi anlayış, uzun bir süre Müslüman coğrafyasındaki hem ılımlı hem de silahlı örgütlerin kılavuzluğunu yapmıştır.¹¹

Bu selefi geleneğin içerisinde yer alarak 1980'lerin sonunda kurulan El-Kaide'nin, genel olarak örgüt ideolojisini, özel olarak da cihat anlayışını şekillendiren temel figür Abdullah Azzam'dır. Filistin'de doğan ve ilk gençlik yıllarından itibaren buradaki Müslüman Kardeşler hareketinin içerisinde yer alan Azzam, Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali sırasında bölgeye gelerek, buradaki mücahit gruplara katılmıştır. Bu dönemde yazdığı eserler ve verdiği beyanatlarla Sovyet-

¹¹ Abhijnan Rej, "The Strategist: How Abu Mus'ab al-Suri Inspired ISIS," *ORF Occasional Paper* (Ağustos 2016): 5-6.

lere karşı Afgan mücahitlerin örgütlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Eğitimli bir teolog olan Azzam, El-Kaide'nin ideolojisini ağırlıklı olarak İbn Teymiyye'nin cihat anlayışı üzerine inşa etmiştir.

Abbasi halifeliğinin yıkılmasının ardından parçalanmış İslam coğrafyasının yoğun Tatar akınlarına maruz kaldığı bir dönemde, önemli bir İslam düşünürü olarak faaliyet gösteren İbn Teymiyye, olası tüm diğer bilgi üretim kaynaklarını reddederek sadece Kur'an ve hadise/sünnete dayalı bir yorum geliştirmiştir. Buna göre, Kur'an ve sünnet içerisinde yer almayan uygulamalar bid'at¹² olarak yorumlanmaktadır.¹³ İbn Teymiyye'nin yorumuna göre cihat, Allah'ın ve peygamberinin buyruklarını yerine getirmeyen inançsızları cezalandırma yöntemidir ve Allah'ın dini herkes tarafından kabul edilene kadar devam edecektir.¹⁴ Bu yorumda öne çıkan temel husus, kafirlerin tanımıdır. İbn Teymiyye, insanları ve dünyayı kesin çizgilerle ikiye ayırmaktadır. Birinci grup, sadece Kur'an ve hadisin/sünnetin öngördüğü şekilde yaşayanlar ve bunların bulunduğu Dar'ul-İslam, ikinci grup ise bu çerçevenin dışında kalanlar ve onların yaşadığı alan olan Dar'ul-Harb'dir. Bu bağlamda Dar'ul-Harb'in içerisine başka dinleri takip edenler ve dinsizlerin yanı sıra kendisini Müslüman olarak tanımlayan fakat Kur'an ve hadisin/sünnetin öngördüğü şekilde yaşamayanlar da girmektedir. İbn Teymiyye'ye göre Dar'ul-Harb içerisinde olanlar, kendilerini Müslüman olarak tanımlasalar bile, onlarla mücadele etmek, onlara karşı cihat etmek gerekmektedir. İbn Teymiyye'nin cihat yorumunda öne çıkan bir diğer husus, cihadın kimler için farz ya da zorunluluk olduğudur. Bu bağlamda belirleyici olan

¹² Geniş anlamıyla bid'at, "Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan her şey", dar anlamıyla ise "Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan ve dinle ilgili olup ilâve veya eksiltme özelliği taşıyan her şey" olarak tanımlanmaktadır. Bkz: Rahmi Yaran, "Bid'at," *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bidat>.

¹³ İsmail Akkoyunlu, "İbn Teymiyye'de Selef ve Selefiyye Kavramları," *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23, no.1 (2019): 551-553.

¹⁴ Ahmad İbn Taymiyyah Taqi-ud-Deen, *The Religious and Moral Doctrine of Jihad* (Birmingham: Maktabah Al-Ansar Publications, 2001), 19.

kriter düşmanın eylemidir. Eğer düşman saldırı halinde değilse, Müslümanlar, Dar’ul-İslam’ın alanını genişletmek için cihat ediyorlarsa ve bu durumda cihat eğer yeteri kadar Müslüman tarafından gerçekleştiriliyorsa, diğerleri için farz değildir. Diğer yandan, eğer düşman Müslümanlara saldırıyorsa, bu durumda cihat tüm Müslümanlar için farz haline gelmektedir.¹⁵ Son olarak, İbn Teymiyye cihadın nasıl sürdürülmesi gerektiği konusunda temkinli bir tavır sergilemektedir. Bakara Suresi’nin 190. ayetinden yola çıkarak İbn Teymiyye, cihat yapılırken aşırıya kaçmamak ve söylemleri ve eylemleri ile aktif savaşa katılmadıkları müddetçe kadınları, çocukları, rahipleri, yaşlıları ve engellileri öldürmemek gerektiğini dile getirmektedir.

Gerek El-Kaide’nin önde gelen isimlerinin, gerekse de genel olarak Selefi geleneğinin cihat anlayışının ana omurgasını İbn Teymiyye’nin cihat yorumu oluşturmaktadır. Bununla birlikte Azzam, İbn Teymiyye’nin bu cihat anlayışını dönemin şartları içerisinde yorumlamıştır. Hz. Muhammed’in, “Allah’a ibadet edilinceye kadar kılıçla gönderildim.” hadisinden yola çıkan Azzam’a göre cihat, imandan (Allah’ın varlığına, dinine ve peygamberine iman) sonra gelen en önemli dini zorunluluktur. Bu bağlamda Azzam cihadı, İbn Teymiyye’den farklı olarak bir cezalandırma biçimi şeklinde değil, namaz ve oruç gibi, tüm Müslümanların gündelik hayatlarının bir parçası olarak tasavvur etmektedir. Dahası Azzam, Tevbe Suresi 39. ayete ve yine İbn Teymiyye’nin bu ayet yorumuna dayanarak, Allah’ın cihat etmeyen toplulukları helak ederek yerlerine başka toplulukları getireceğinin altını çizmiştir.¹⁶ Allah’ın cihat etmeye devam edenlere zafer vaat ettiğini de dile getiren Azzam, cihattan vazgeçtikleri için bugünkü Müslümanların “*sel sularının önünde sürüklenen*

¹⁵ İbn Taymiyyah, *The Religious and Moral Doctrine of Jihaad*, 33.

¹⁶ Abdullah Azzam, *Defense of the Muslim Lands: The First Obligation After Iman*, 1984, http://www.religioscope.com/info/doc/jihad/azzam_defence_1_table.htm: 11-13.

çöplere” dönüştüğünü ifade etmiştir.¹⁷ Cihadın kimler tarafından yapılması hususunda yine İbn Teymiyye’den yola çıkarak düşmanın saldırı durumuna göre iki farklı pozisyon belirleyen Azzam’a göre, saldırı cihadı (cihadu't-taleb) düşmanın saldırı için toplanmadığı durumlarda Müslümanların gerçekleştirdiği kuvvet kullanımını içermekte ve bu durumda cihat sadece imkanı olanlara farz olmakta; yeteri kadar Müslüman’ın sefere katılması durumunda ise cihada katılmayanlar açısından dinen bir sorun yaşanmamaktadır. Düşmanın Müslüman topraklarına saldırıya geçmesi durumunda ise savunmacı cihat şartları ortaya çıkmaktadır. Bu durumda cihat, saldırıya uğrayanlar ve onların en yakınındaki Müslümanlardan başlayıp sırasıyla en uzaktaki Müslümana kadar farz olmaktadır. Bu durumu “Genel Sefer” olarak isimlendiren Azzam, yaşadığı dönemde Filistin ve Afganistan topraklarının işgal altında olmasının, tüm Müslümanlar için cihadı farz kılan bir “Genel Sefer” durumunu ortaya çıkardığını dile getirmektedir.¹⁸ Böylelikle Azzam, içinde yaşadığımız dünyada cihadı, kendisine aktif bir saldırı olmasa da tüm Müslümanların günlük hayatının bir parçası olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda Azzam’ın kendisine kadar belirli şartlar ile sınırlandırılan cihat anlayışını zaman ve mekândan bağımsızlaştırarak küresel bir anlayışa dönüştürdüğünü söylemek mümkündür.

Azzam, yazılarında bu cihat anlayışının yanı sıra, cihatla ilgili modern dönemde ortaya çıkan çeşitli sorulara da cevaplar üretmiştir. İbn Teymiyye’den çok daha sert bir tutum benimseyen Azzam, cihat durumunda sivil Müslümanların zarar görmesi ihtimalinin cihada engel teşkil etmediğini dile getirerek,¹⁹ cihatta kullanılacak şiddetin sınırlarını olabildiğince genişletmiştir. İkinci olarak cihat için bir imam ya da liderden izin alınması gerekliliği hususunda, bu iznin hali hazırda Hz. Muhammed tarafından verildiğini dolayısıyla günümüzde

¹⁷ Azzam, Defense of the Muslim Lands: The First Obligation After Iman, 13.

¹⁸ Azzam, Defense of the Muslim Lands: The First Obligation After Iman, 7-11.

¹⁹ Azzam, Defense of the Muslim Lands: The First Obligation After Iman, 9-10.

Müslümanların cihat için izin almaları gerekmediğini vurgulamıştır.²⁰ Son olarak kafirlerle ateşkes ya da iş birliği hususunda temkinli bir tavır sergileyen Azzam, kafirlerle anlaşma yapmanın en önemli şartının Müslümanların güçlü, kafirlerin ise zayıf bir konumda olması olduğunun altını çizmiştir. Bu bağlamda Müslümanların yeterince güçlenmeden kafirlerle iş birliği yapmaları durumunda, kendilerinin aleyhine bir durumun ortaya çıkacağını belirtmiştir.²¹

Azzam'ın Afganistan'ın Sovyet işgalinden kurtulması için tüm dünyadan mücahitleri bu bölgeye toplama amacıyla küreselleştirdiği cihat anlayışı, onun fikirlerinden etkilenen Bin Ladin ile birlikte kurdukları El-Kaide örgütü vasıtasıyla kurumsallaşmıştır. Azzam'ın 1989 yılında öldürülmesinin ardından, Bin Ladin örgütün yegâne lideri haline gelmiştir. Azzam'dan farklı olarak akademik anlamda dini bir eğitim almamış olan Bin Ladin, örgütün ideolojisinden ziyade eylemlerinin geliştirilmesine önderlik etmiştir. Buna paralel olarak Bin Ladin'in örgütün ideolojik gelişimine en önemli katkısının, Azzam'ın geliştirdiği cihat anlayışını zamanın küresel politik gelişmeleri doğrultusunda yeniden yorumlaması olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda Bin Ladin, Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesinin ve ABD'nin Körfez Savaşı ile birlikte bölgedeki askeri varlığını artırmasının ardından, söz konusu küresel cihat anlayışını, genel olarak Ortadoğu'yu hakimiyet altında tutmaya çalışan ABD ve İsrail'e yönlendirmiştir. Tüm Müslüman coğrafyasının tek bir devlet ve tüm Müslümanların tek bir millet²² olarak tanımlanması gerekti-

²⁰ Azzam, *Defense of the Muslim Lands: The First Obligation After Iman*, 19-20.

²¹ Azzam, *Defense of the Muslim Lands: The First Obligation After Iman*, 36-37.

²² Bir röportajında Bin Ladin Müslümanları şu sözlerle bir millet olarak tanımlamaktadır: “İslam dünyasını farklı ülkelerle isimlendirmek gerçekliği değiştirmeyecektir. Biz insanlarla takva ve doğruluk temeli üzerinde ve sahip olduğumuz kapasite ve yeteneklere uygun bir şekilde iş birliği yapmaktayız, çünkü biz bir dine ve bir kibleye sahip tek bir milletiz.” (“Compilation of Usama Bin Ladin Statements 1994-January 2004,” FBIS Report, 34.)

ğini söyleyen Bin Ladin, Azzam'ın cihat anlayışını takip ederek, cihadı tüm Müslümanlar için bir zorunluluk olarak tanımlamıştır. Zira Bin Ladin'e göre Müslüman dünyası "*cihadı terk ettiği için, ABD ve İsrail liderliğindeki haçlılar ve onların müttefikleri elinden cinayet, mülksüzleştirilme ve yağmalanma belalarına maruz kalmaktadır.*"²³ Bin Ladin'in cihat anlayışında sivil-asker ayrımı da yoktur. Ladin'e göre en büyük düşman olan ABD, Nagazaki'ye attığı atom bombası örneğinde olduğu gibi, saldırılarında asker-sivil ayrımı yapmamaktadır. Bu nedenle de Bin Ladin, cihadın hedefine ulaşabilmesi için düşmanın tüm unsurlarına saldırılması gerektiği görüşündedir.²⁴

Bin Ladin'in ölümünün ardından örgütün lideri olarak tanımlanan Eymen el-Zevahiri'nin, Azzam'dan sonra örgütün ideolojisini geliştiren en önemli isim olduğunu söylemek mümkündür. Zevahiri'nin El-Kaide'nin ideolojik oluşumuna en önemli katkısı, Vehhabi Selefizm ve cihatçı söylem içerisinde uzun yıllardır geliştirilen el-vela ve'l-bera (dostluk ve düşmanlık) anlayışına getirdiği yorumdur. İbn Teymiyye'nin Dar'ul-Harb ve Dar'ul-İslam anlayışının farklı bir yorumu olarak tanımlanabilecek el-vela ve'l-bera anlayışı, Kur'an sureleri²⁵ ve hadislerden yola çıkılarak Müslümanların dost ve düşman tanımını belirleme amacıyla geliştirilmiştir. Buna göre, Müslümanlar sadece Müslümanlardan dost edinebilir. Dahası bir Müslüman'ın, Müslüman olmayan biriyle dostluk etmesi durumunda ona benzeyeceğinden ötürü, onun da düşman olarak tanımlanması gerekmektedir.

²³ "Compilation of Usama Bin Ladin Statements 1994-January 2004," 35.

²⁴ "Compilation of Usama Bin Ladin Statements 1994-January 2004," 99.

²⁵ Ayetlerden bazıları şunlardır: Maide Suresi 51. ayet: "Ey iman edenler! Yahudileri ve Hristiyanları veli edinmeyin. Onlar birbirlerinin velileridir. Sizden kim onları dost edinirse şüphesiz o da onlardandır. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.;" Al-i İmran Suresi 28. ayet: "Müminler müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa artık Allah'la olan bağını koparmış demektir. Ancak onlardan gelebilecek bir tehlikeden korunmanız başkadır. Allah kendisi hakkında sizi uyarıyor. Sonunda dönüş Allah'adır." Bu konuda şu hadis de örnek gösterilir: "İman kulplarının en sağlamı Allah uğrunda dostluk kurmak (muvâlât), Allah uğrunda düşmanlık etmek, Allah için sevmek ve Allah için buğzetmektir."

Bu düşünceden hareketle Zevahiri, mevcut durumda Müslüman yöneticilerin Yahudi ve Hristiyanlar ile iş birliği yaparak İslam'ın kurallarına ihanet ettiklerini vurgulamıştır.²⁶

Dahası, Maher'in gözlemlediği gibi el-vela ve'l-bera anlayışı, Selefi-cihatçı söylem içerisinde daha katı bir şekilde yorumlanarak Müslümanların gündelik hayatının bir parçası haline getirilmiş ve Müslüman olmayanlardan gelen her şeyin Müslümanları dinden uzaklaştıracağı şekilde yorumlanmıştır. Örneğin, Inspire Dergisi'nin 5. sayısında yayınlanan bir makalesinde El-Kaide'nin önde gelen isimlerinden biri olan Şeyh Ebu Yahya El-Libi, "Şeytan'ın insanlar ve cinlerle ortaklık" kurduğunu ve bu ortaklığın, "insanları dininden uzaklaştırarak, akidelerine şüphe düşürecek ve yalanlar uyduran her türlü bireyi destekleyecek adamlara, fakültelere, kaynaklara, kurumlara, bütçelere, programlara ve planlara" sahip olduğunu dile getirmektedir.²⁷ Benzer şekilde, İngiltere'de ele geçirilen ve örgüt üyelerine cihadın nasıl yapılması gerektiğini anlatan *El-Kaide Kılavuzu (Al Qaeda Manual)* isimli belgede söz konusu ittifakın bölgeye gelen sömürgeci güçler ve bölge yöneticileri arasında kurulduğunun altı çizilmiş ve bu ittifakın "*kendi (yöneticilerin) beklediklerinden başka (hiçbir şey) bilmeyen, kendi (yöneticilerin) düşündüklerinden başka (hiçbir şey) söylemeyen, kendilerinin (yöneticilerinin) tarzı dışında yaşamayan, kendilerinin (yöneticilerinin) elbiselerinden başka bir şey giymeyen yeni bir nesil üretmeye*"²⁸ çalıştığı ifade edilmiştir.

Özetle, El-Kaide İslam içerisindeki cihat anlayışını, kurulduğu dönemin şartlarına uygun bir şekilde yeniden yorumlayarak, modern cihat anlayışının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda

²⁶Ayman Al-Zawahiri, "Loyalty and Separation: Changing an Article of Faith and Losing Sight of Reality (Excerpts)," *Al-Qaeda in Its Own Words* içinde, Ed. Gill Kepel ve Jean-Pierre Milelli, Pascale Ghazaleh (çev.) (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008), 225-230.

²⁷*Inspire*, no.5 (Bahar 2011, 1431): 13.

²⁸ "The Al Qaeda Manual," FAS Intelligence Resource Program, 9.

El-Kaide liderlerinin cihat anlayışına en önemli katkılarının başında cihadı düşmanın eylemi şartından bağımsızlaştırarak *sürekli* hale getirmesidir.²⁹

3. El-Kaide'nin Nihai Amacı ve İzlediği Strateji

El-Kaide'nin cihatçı örgütler içerisindeki konumunun belirlenmesinde yukarıda bahsedilen ideoloji doğrultusunda örgütün amacı ve izlediği stratejinin de açığa çıkarılması gerekmektedir. El-Kaide'nin ana amacı ve hedef aldığı ana düşman bağlamında literatürde neredeyse bir fikir birliği vardır. Gerges'in farklı çalışmalarında sıklıkla vurguladığı gibi El-Kaide'nin ana amacı Müslüman dünyasının kutsal mekanlarını "işgal" eden ABD'nin bu bölgelerden çıkartılmasıdır. Gerçekten de örgüt lideri Bin Ladin'in farklı zamanlarda verdiği beyanatlar incelendiğinde üzerinde durduğu temel meselenin ABD'nin Ortadoğu'daki varlığı olduğu görülmektedir. Örneğin Bin Ladin'in tüm Müslümanları ABD'ye karşı cihada çağırdığı beyanatında, Kuveyt'in işgali bahanesiyle ve mevcut Suudi rejiminin izniyle İslam'ın doğuş yeri ve en kutsal mekânlarının fiili olarak ABD tarafından işgal edildiği, bu nedenle de ABD bu bölgelerden çekilinceye kadar her Müslüman'ın ABD'ye karşı mücadele etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yine Ladin'e göre ABD ve İsrail, İslam dünyasının "kalbine saplamış mızrağın başı" olarak tanımlanmaktadır.³⁰

Ancak hem Bin Ladin'in verdiği beyanatlarda hem de diğer örgüt dokümanlarında örgütün amacı ve düşmanı konuları düşünüldüğü kadar kesin sınırlara sahip değildir. Örgütün amacı konusunda öne çıkan temel tartışma halifelik ve İslam Devleti meselesi üzerinedir. Bu bağlamda örgütün incelenen dokümanlarında ağırlıklı olarak ABD ile mücadele konusu ön plana çıkmaktadır. Zira Bin Ladin birçok yerde

²⁹ David Cook, "Islamism and Jihadism: The Transformation of Classical Notions of Jihad into an Ideology of Terrorism," *Totalitarian Movements and Political Religions* 10, no.2 (2009): 183.

³⁰ "Compilation of Usama Bin Ladin Statements 1994-January 2004," 38.

ABD'nin ana düşman olduğu ve onun yok edilmesi gerektiğini ifade etmiş ve “*Amerikan'ın yeni dünya düzenini işlemesine izin vermeyeceklerini*” dile getirmiştir.³¹ Bu durum literatürde El-Kaide'nin sadece mevcut düzene karşı çıkan, ancak alternatif geliştirme amacı olmayan nihilist bir örgüt olarak tanımlanmasına sebep olmuştur.³² Bununla birlikte, dikkatli bir okuma, örgütün daha sofistike bir amacının olduğunu ortaya koymaktadır. Sanılanın aksine El-Kaide sadece ABD'yi yok etmek ya da ABD'nin kutsal topraklardaki varlığına son vermek gibi bir amaca sahip değildir. ABD ile yapılan mücadele, “*Allah'ın elçisinin (Hz. Muhammed) döneminde başlayıp Melhame-i Kübra'ya kadar sürecektir uzun süreli bir savaştır*” sadece bir dönemi olarak görülmektedir.³³

Dahası El-Kaide yöneticileri, Müslümanların düşmanlarını, yerel ve küresel aktörlerden oluşan bir bütünlük içerisinde tanımlamaktadır. Buna göre ABD'nin yanı sıra, onun bölgedeki en büyük müttefiki İsrail ve yine bölgedeki ABD yanlısı rejimler, Müslümanların düşmanları olarak görülmektedir.³⁴ Bu farklı aktörlerin hepsi, bölgede gerçek anlamda İslam'ın yaşanmasını engellemektedir. Bu nedenle Müslümanlar tüm bu düşmanlarla savaşmak zorundadır. ABD ve bölgedeki müttefikleri ile mücadele etmek, örgütün nihai amacı değil, aksine asıl amaca giden yolda sadece bir aşamadır. Buna göre

³¹ “Compilation of Usama Bin Ladin Statements 1994-January 2004,” 44.

³² Gus Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*, çev. İhsan Çapcıoğlu ve Bahadır Metin (Ankara: Adres Yayınları, 2017), 143.

³³ *Inspire*, no.7 (Güz 2011, 1432): 3.

³⁴ Zevahiri, bu birlikteliğin içerisine Rusya'yı da eklemektedir. Dahası, yine Zevahiri'ye göre İslami köktencilik düşman olarak tanımlayan bu müttefikler Müslümanlarla mücadelelerinde, “Birleşmiş Milletler, çokuluslu şirketler, uluslararası iletişim ve veri değişim sistemleri, uluslararası haber kuruluşları ve uydu medya kanalları, uluslararası yardım kuruluşları ve hükümet dışı örgütler gibi çeşitli araçları casusluk, komple teorileri, dini yayma ve silah kaçakçılığı” gibi araçları kullanmaktadırlar. Bkz: Al-Zawahiri, “Knights under the Prophet's Banner (Excerpts),” *Al-Qaeda in Its Own Words* içinde, Ed. Gill Kepel ve Jean-Pierre Milelli, Pascale Ghazaleh (çev.) (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008): 193.

örgütün asıl amacı uzun vadede şeriat ile yönetilen ve halifelik çatısı altında toplanmış bir İslam devleti inşa etmektir. Örneğin, Bin Ladin'e göre “*Şeriatın uygulanabilmesi için, tüm Müslümanların Muhammed Peygamberin öğretileri temelinde bir İslam sistemi kurması gerekmektedir*”.³⁵

Benzer şekilde, İslam karşıtı müttefiklerin karşısında gençlerden oluşan ve hızla sayısı artan bir mücahitler birliğinin geliştiğini vurgulayan Zevahiri, bu birlikteliğin başarılı olabilmesi için öncelikle düşman ile işbirliği yapan Müslüman liderleri ve ulemayı açığa çıkarmaları, daha sonra da mutlaka, “*Peygamber modelini takip eden halifelik için yeniden inşa edilmesi*” için gerekli mücadelenin merkezi olacak bir İslam devleti kurulması gerektiğinin altını çizmiş,³⁶ aksi halde mücahitlerin tüm çabalarının başarısız olacağını ifade etmiştir.³⁷ Dahası, Zevahiri, Ebu Musab ez-Zerkavi'ye yazdığı bir mektubunda, tarihsel gelişmeler ışığında yaptığı analizler neticesinde İslam'ın zafarinin ancak “Levant, Mısır, (Arap) yarımadasının komşu ülkeleri ve Irak” bölgelerini kapsayacak bir Müslüman devletinin kurulmasıyla elde edilebileceğine inandığını dile getirmiştir.³⁸ Bir başka örgüt dokümanında da örgütün temel amacının kendi devletlerini kurmak olduğu açıkça dile getirilmiştir.³⁹

El-Kaide liderlerine göre ABD'nin ve müttefiklerinin en büyük korkusu, Müslümanların bu şekilde tek bir çatı altında toplanmasıdır,

³⁵ “Compilation of Usama Bin Ladin Statements 1994-January 2004,” 78.

³⁶ Al-Zawahiri, “Knights under the Prophet's Banner (Excerpts),” 198-199.

³⁷ Al-Zawahiri, “Knights under the Prophet's Banner (Excerpts),” 205.

³⁸ “Zawahiri's Letter to Zarqawi,” Combating Terrorism Center.

³⁹ “Letter Regarding the Al Qaeda Strategy,” (SOCOM-2012-0000017), Combating Terrorism Center.

zira bu denli büyük bir güç mevcut sistemin dengelerini değiştirebilir.⁴⁰ Ancak bununla birlikte, El-Kaide liderleri İslam devletinin inşası konusunda temkinli davranmaktadır. Devletin sistemde yaratacağı olası etki, Müslümanların, tüm dünyanın hedef tahtası haline gelmesine sebep olabilir. Bu bağlamda Zevahiri, eğer bir İslam devleti oluşumu ortaya çıkarsa ABD önderliğindeki Yahudi-haçlı birliğin “bu devlete karşı küresel bir savaş cephesi oluşturacağı ve kendisini bu savaşta desteklemeyen tüm devletleri cezalandıracağı” öngörüsünde bulunmuştur.⁴¹ Bu da yeterince olgunlaşmamış, söz konusu tepkilere karşı koyamayacak bir devletin kısa süre içerisinde yok olmasına yol açacaktır. Bu nedenle El-Kaide açısından devletleşme ancak uygun şartlar dahilinde gerçekleşmelidir. Bu bağlamda bir örgüt dokümanında Müslüman devleti kurma konusunda gerçekçi olmak gerektiği dile getirilerek, İslam’ın ilk yıllarında Allah’ın Müslümanlara yeterince imkana sahip olduktan sonra Medine’de bir İslam devleti kurma izni verdiği hatırlatılmaktadır.⁴² Üstelik El-Kaide açısından mevcut haliyle Müslüman dünyası tamamen şeriat ile yönetilecek bir İslam devletini kabullenmeye hazır değildir. Bu bağlamda Müslüman Kardeşlerin evrimci yolunu benimser gibi görünen El-Kaide, devlet kurulmadan önce Müslümanların şeri hükümleri içselleştirmesi, daha sonra devletleşme sürecine girilmesi gerektiği düşüncesindedir.⁴³

Örgütün nihai hedefi olan İslam devletini kurma yolunda izlediği strateji, örgütün diğer birçok cihatçı oluşumdan farklılaşmasındaki unsurların başında gelmektedir. Bir örgüt dokümanında değinildiği üzere örgüt liderleri, Müslüman ümmetinin mevcut durumda iç (Arap devletleri) ve dış (ABD) olmak üzere iki farklı düşmanla mücadele

⁴⁰ “A Draft of Zawahiri’s Message to the Egyptians,” (SOCOM-2012-0000013), Combating Terrorism Center.

⁴¹ Al-Zawahiri, “Knights under the Prophet’s Banner (Excerpts),” 202.

⁴² “Letter Regarding the Al Qaeda Strategy,” *Combating Terrorism Center*, 3.

⁴³ “Letter Regarding the Al Qaeda Strategy,” 2.

içerisinde olduğunu düşünmektedir.⁴⁴ Ancak, tüm bu düşmanların hepsiyle birlikte savaşmak mümkün olmadığından ve kısıtlı imkanlarla bu mücadeleyi verdiklerinden ötürü, örgütün hedef seçmede stratejik davranması gerekmektedir. Bu bağlamda Bin Ladin tüm bu düşman ittifakı ile mücadele etmede izlenmesi gereken yolun, bu ittifakın beyni olan ABD'ye odaklanmak olduğunu dile getirmektedir. Bin Ladin'e göre bir defa ABD yok edildikten sonra ya da kendi ifadesiyle "yılanın başı koparıldıktan sonra", bu ittifak kendiliğinden dağılacaktır. Bin Ladin bu beklentiye Sovyetlerin Afganistan'da yaşadığı hezimetle benzetmektedir. Afganistan'da da dönemin süper gücü olarak gösterilen Sovyetler, mücahitlerin mücadelesi neticesinde bozguna uğratılmış, bu da çok büyük bir coğrafyaya yayılmış Sovyet hakimiyetinin dağılmasının yolunu açmıştır. Bu nedenle örgüt dokümanlarında mücahitlerin meşru müdafaa dışında, diğer olası düşmanlara karşı (ABD haricinde) kuvvet kullanmaktan kaçınmaları gerektiği sıklıkla dile getirilmiştir.⁴⁵ Bunun yanı sıra dış düşmanlarla sadece Müslüman toprakları içerisinde savaşmak yeterli görünmemektedir. Zira Zevahiri'ye göre ABD ve İsrail, mücahitlerle doğrudan değil, bölgedeki yerel yöneticiler aracılığıyla mücadele ettiğinden, bu devletlere Müslüman toprakları içerisinde zarar vermek mümkün değildir. Bununla birlikte "eğer bir şarapnel parçası" bu devletlerin topraklarına düşerse ya doğrudan kendileri savaş meydanına inmek zorunda kalacak ya da Müslümanlarla mücadelelerinde kullandıkları şiddet araçlarının işe yaramadığını görerek bunlardan vazgeçeceklerdir. Zevahiri'ye göre her iki durum da mücahitlerin mücadelesine fayda sağlayacağından ötürü savaşın söz konusu devletlerin topraklarına ulaştırılması gerekmektedir.⁴⁶

⁴⁴ "Letter Regarding the Al Qaeda Strategy," 1.

⁴⁵ "Letter Regarding the Al Qaeda Strategy," 1.

⁴⁶ Al-Zawahiri, "Knights under the Prophet's Banner (Excerpts)," 202.

Müslüman dünyasının içerisindeki düşmanlarla mücadele konusunda ise El-Kaideli liderler iki nedenden ötürü temkinli bir tavır içerisinde dirler. Birincisi, cihadın ana amacı İslam'ı korumak olduğu için, İslam'ın önündeki en büyük düşman olan İslam karşıtı ittifaka karşı tüm Müslümanlar aralarındaki farklılıkları ve görüş ayrılıklarını bir kenara bırakıp birlikte mücadele etmelidir. Bin Ladin, “*damdan düşen ve kafası ve ayağı incinen çocuğun önce kafasının tedavi edilmesi gerektiğini*” söyleyerek, Müslümanların da önce en büyük tehdit olan ABD'nin bölgeden uzaklaştırılmasına odaklanması gerektiğine dikkat çekmektedir.⁴⁷ İkinci olarak ise, Müslümanların kendi aralarındaki mücadele, Müslüman dünyasını zayıflatmaktadır. Dahası Zevahiri'nin Zerkavi'ye yazdığı mektubunda da altını defaatle çizdiği gibi cihadın başarıya ulaşabilmesi için halkın desteğini almak önem arz etmektedir. Kamuoyu hem cihat mücadelesine halkın desteği hem de eğer bu mücadele başarılı olursa, kurulacak olan İslam devletinin devamlılığı açısından hayati öneme sahiptir. Zira bir örgüt dokümanında “*bir balığın susuz yaşamasının imkânsız olması gibi, direniş hareketlerinin de kamuoyu olmadan yaşamasının mümkün olmadığı*” vurgulanmıştır.⁴⁸ Kamuoyunu olumsuz etkileyecek mezhep çatışmalarına girmek ve üstelik Irak El-Kaide'sinin yaptığı gibi Müslümanlara karşı kanlı operasyonlar düzenlemek bölge halkının cihada ve cihatçı örgütlere yönelik bakışını olumsuz etkileyebilecektir. Bu nedenlerden dolayı El-Kaide liderleri mezhep çatışmaları ve diğer Müslümanlar arası çatışmaların cihat uğruna ikinci plana atılmasından ve sonraya bırakılmasından yanadır.

4. Selefi-Cihadiliğin IŞİD Yorumu

El-Kaide'nin ideolojisinin gelişiminde Azzam ve Zevahiri gibi lider ideologların önemli bir rol oynamasına karşın, IŞİD'in ideolojisinin

⁴⁷ “Compilation of Usama Bin Ladin Statements 1994-January 2004,” 45-56.

⁴⁸ “Letter Regarding the Al Qaeda Strategy,” 1.

ağırlıklı olarak doğrudan örgüt içerisinde yer almayan, özellikle İslam'ın klasik dönem ideologlarına dayandırıldığını söylemek mümkündür. Örgüt, ideolojisini temellendiren Selefilik anlayışını, Hz. Muhammed'in "ümmetimin en hayırlısı benim neslimden olanlardır" ifadesine dayandırmaktadır. Örgüte göre, Hz. Muhammed'in, sahabelerinin ve sahabelerinin yetiştirdiği âlimlerin dönemindeki İslami uygulamalar, günümüzde ya aslına uygun olmayacak bir şekilde değiştirilmiş, ya da tamamen terk edilmiştir.⁴⁹ Örgüt geliştirdiği bu yorumu, dokümanlarında Selefilik içerisinde sayılabilecek yazarlara ve eserlerine dayandırmıştır. Örneğin, tek sancak altında toplanacak ümmetin tek bir lider tarafından yönlendirilmesi gerektiği hususu, kütüb-i sitteler arasında sayılmakta olan Sünen Darimi'nin Hz. Ömer'e atfettiği, "Cemaatsız İslam, lidersiz cemaat, itaatsiz de liderlik yoktur." ifadesi ile meşrulaştırılmaktadır.⁵⁰ Müslüman ümmetin, sözde İslam Devleti altında hicret ederek bir araya gelip cihat etmesi gerekliliği ise, İmam Ahmed bin Hanbel ve İmam Tirmizi'nin Hz. Muhammed'den rivayet ettikleri "Allah'ın bana emrettiği beş şeyi, ben de size emrediyorum; cemaat, dinleme, itaat etme, hicret etme ve cihat etme" hadisine dayandırılmıştır.⁵¹ Çalışmanın kapsamı gereği tüm rivayetlere ve İŞİD'in bunları neyi desteklemek üzere kullandığına yer vermek mümkün olmasa da, genel itibari ile atıf yapılan isimler ve eserlere değinmekte de fayda olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda genel itibari ile öne çıkan eserler, İmam Müslim'in Sahih Müslim'i; İmam Buhari'nin Sahih Buhari'si, İmam Tirmizi'nin Sünen-i Tirmizi'si ve İmam Ahmed bin Hanbel'in Müsned'i olarak sıralanabilmektedir. Öne çıkan isimler arasında ise İbn Teymiyye, İbn'ül Kayyim, İbn Kesir ve Muhammed bin Abdulvehhab gibi zatların yer aldığını ifade etmek mümkündür. Bahsi geçen bu isim ve eserlere yapılan atıfların, öze dönme, "İslam'ın altın çağına" dönme

⁴⁹*Dabıq*, no.2, 10-11.

⁵⁰*Dabıq*, no.1, 30.

⁵¹*Dabıq*, no.1, 31.

yahut İslam'ın özünün, Hz. Muhammed ve onu takip eden, Selef-i Salihin⁵² olarak da adlandırılan üç nesilce yaşanmış olduğu savunusunun⁵³ bir tezahürü olduğu düşünülmektedir. Zira İŞİD söylemleri içerisinde sıklıkla yer almakta olan bu isimler, Selef-i Salihin içerisinde tebe-i tabiin olarak adlandırılan zatlar (Ahmed bin Hanbel, İmam Buhari ve İmam Müslim gibi) ve tebe-i tabiinleri takip edenler (İbn Teymiyye ve İbn'ül Kayyim gibi) arasında sayılmaktadır.⁵⁴ İŞİD'in Selefî ve Vehhabi inanç sistemlerinin sahip olduğu birçok fikri ve önem attıkları kavramları sıklıkla vurguladığını ifade etmek mümkündür. Sözgelimi, en temelde bahsi geçen inanç sistemlerinin sahip olduğu metinselci yaklaşım, örgüt söylemlerinde, İslam dininin asıl gerekliliklerine dair başvurulacak kaynakların, Kur'an, sünnet ve İslam fıkhnın üçüncü kaynağı olarak nitelendirilen sahabe icması olduğu ve hiçbir zaman belirli bir alime dayandırılmayacağı şeklinde belirgin hale gelmektedir.⁵⁵

İŞİD'in sahip olduğu cihat anlayışını detaylandırma hususunda ise öncelikle cihat ve onunla ilintili kavramları tanımlama yoluna başvurduğunu ifade etmek mümkündür. Bu anlamda örgüt öncelikle, günümüzde İslam'ın tam olarak anlaşılmasının nedeninin çeşitli kavramların yanlış aktarılmasından kaynaklandığını ve cihat kavramının da bunlardan biri olduğunu ileri sürmektedir. Oluşum, cihat kavramının en temelde mücadele etmek, zorluklara karşı çaba göstermek anlamı taşıdığını vurgulamakta ve Kur'an'da geçen cihat ve kıtal kavramları arasındaki farklılıklara işaret etmektedir. Buna göre

⁵² Selef-i Salihin (Üç Nesil): Hz. Muhammed'den İslam'ı öğrenen sahabeler; sahabelerden aktarılan ile İslam'ı öğrenen tabiinler ve tabiinleri takiben tebe-i tabiinler olarak tanımlanabilmektedir.

⁵³ Majid Bozorgmehri, "Roots of Violence by ISIS, An Analysis on Beliefs," *International Journal of Social Science Studies* 6, no. 3 (2018): 3.

⁵⁴ Adis Duderija, "Constructing the religious Self and the Other: neo-traditional Salafî manhaj," *Islam and Christian-Muslim Relations* 21, no.1 (2010): 77.

⁵⁵ *Konstantiniyye*, no.3 (Zilhicce 1436): 16-17.

kıtal, salt askeri hareketleri ifade etmekte ve dolayısıyla daha kapsamlı bir çabayı tanımlayan cihadın içerisinde yer almaktadır. Diğer taraftan örgüt, İslam'a yahut "doğru yola" davetin de cihadın içerisinde yer aldığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla örgütçe oldukça kapsayıcı bir kavram olarak cihat, yüce bir amaca ulaşmak adına hem fikri veya kalbi hem de eylemsel tüm çabaları ifade etmektedir. Diğer taraftan örgütün gerçekleştirdiği eylemleri, kıtal ve daveti de içerecek biçimde meşrulaştırmaya yönelik açıklamalarında ise yine altın çağa olan vurgu gözlemlenmektedir. Bu anlamda örgüt, Hz. Muhammed ve sahabelerinin, tevhidi sağlamak üzere yalnızca davette bulunmadıklarını, tevhidin esas olarak sağlanmasının savaş, yani kıtal ile gerçekleştiğini, aksi olsaydı hiçbir zaman güce ve toprağa sahip olamayacağını ileri sürmektedir. Bununla birlikte, kıtal yerine, yalnızca davet yahut mali yardım sağlayarak cihada katılma fikrinde olanlara, Hz. Ömer ve Hz. Ebubekir'in hem davette hem kıtalde yer aldıkları ve Hz. Osman'ın da mali desteğin yanında kıtal cihadında da yer aldığı hatırlatılmaktadır. Dolayısıyla kıtalde yer almayanlar eleştirilmekte, cihadın askeri boyutunu terk edenlerin bid'atçı veya günahkar olacağı iddia edilmekte ve savaşmanın, tüm Müslümanlara farz olduğu çeşitli ayetlerle⁵⁶ vurgulanmaktadır.⁵⁷ Sonuç itibariyle oluşunun, kıtalı cihadın temel parçası olarak konumlandırılması ile mücadelenin savaş ile yürütüleceği iddiasına sahip olduğunu ve yürütülecek bu cihadın, savaşabilecek her Müslümana farz kılındığı ifadeleri ile de farz-ı ayn niteliğini öne çıkardığını ifade etmek mümkündür.

Literatürde İŞİD'in ideolojisi, insanlar arasında yaygın cahilliğin hâkim olduğu iddiası, tağut,⁵⁸ şirk kavramlarına yapılan vurgu ve tüm

⁵⁶ Bu ayetler şunlardır: Bakara Suresi 216. ayet, Enfal Suresi 39. ayet ve Furkan Suresi 52. ayet.

⁵⁷ *Konstantiniyye*, no.3, 26-31.

⁵⁸ Tağut: TDV İslam Ansiklopedisine göre "Allah'tan başka tapınılan ve hak yoldan saptıran her varlık, put, şeytan, kâhin ve sihirbaz" tağut olarak tanımlanmaktadır. Metin Yurdagür, "Tağut," *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tagut>. Cihadi örgütler içerisinde bu kavram, şeriat kuralları dışında,

ümmeti temsil edecek bir oluşumun gerekliliği argümanları nede niyle sıklıkla Seyyid Kutub'a dayandırılmaktadır.⁵⁹ Örgüt dokümanları yakından analiz edildiğinde, örgütün sahip olduğu cihatçı yaklaşımın, Kutub ile bağlantılandırılmasının IŞİD'in söylemleri ile Kutub'un ifadeleri arasındaki benzerlikler gerekçesi ile makul olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, IŞİD söylemlerinde günümüzde yaygın bir cahillik olduğu iddiasına⁶⁰ benzer şekilde Kutub da döneme yön veren ilkeleri ve var olan düzenin temel kaynaklarını göz önüne alarak, günümüz dünyasının bir cahiliye devri içerisinde olduğuna işaret etmektedir. Ona göre, cahiliye devrinin temel direğini Allah'ın yeryüzündeki hakimiyetine karşıtlık oluşturulacak biçimde ilahi otoriteye el konulması teşkil etmektedir.⁶¹ Kutub'un bu ifadeleri ile benzerlik taşıyacak şekilde örgüt söylemlerinde de Allah'ın isimlerinden birinin el-Hakem (hükmeden) olduğu, onun egemenliğine kimsenin ortak olamayacağı, Allah'ın hükmetme vasfına el koyarak, onun hükümleri dışında hüküm veren tağutların, bugün Müslümanları cahil bıraktığı iddia edilmektedir.⁶² Diğer taraftan, IŞİD'in "aşagılanma sütü ile emzirilen" ve "karanlıkta uzun bir uyku içerisinde" olarak tasvir ettiği nesillerin, sözde İslam Devleti'nin kurulması ile uykularından uyanma vaktinin geldiği ifadeleri,⁶³ Kutub'un cahiliye devrinden kurtulmak için vurguladığı gereklilikler ile benzerlik taşımaktadır. Zira Kutub, İslam'ı yüzyıllardır temsil edecek bir organizasyon yahut bir ümmetin olmadığını, bu ümmet olmadıkça İslam'ın

kendi kanunlarını oluşturan devletin yönetim birimine ithafen kullanılmaktadır. Sözelimi IŞİD, tağut kavramını, "İnsan yapımı kurallar ile hükmeden zorba" şeklinde açıklamaktadır.

⁵⁹ Rej, "The Strategist: How Abu Mus'ab al-Suri Inspired ISIS," 5-6.

⁶⁰ *Dabıq*, no.2, 10-11.

⁶¹ Seyyid Kutub, *Yoldaki İşaretler –İman'ın İlkeleri-*, çev. Salih Uçan (İstanbul: Hicret Yayınları, 1980), 6.

⁶² *Konstantiniyye*, no.1, 37-38.

⁶³ *Dabıq*, no.1, 9.

insanlığa önderlik edemeyeceğini ve bu ümmetin İslam ile bağdaştırılamayacak örtüler altında kaldığına dikkat çekerek ilk sorumluluğun diriliş olduğunu belirtmiştir.⁶⁴ Bu anlamda IŞİD, Kutub'un işaret ettiği ümmeti birleştiren bir oluşum imajını yansıtmaktadır. Zira Kutub'un bahsettiği “örtüler”, IŞİD'in söylemlerinde “cihat güneşinin” doğması ile birlikte Muhammed ümmetinin, namussuzluk elbisesi ve rezillik tozunun üzerlerinden atılacak olması ile kaldırılmaktadır.⁶⁵

Sayısı çoğaltılabilecek örnekler ile IŞİD'in ideolojisi içerisinde Kutub'un önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkün iken, IŞİD'in söylemlerinde doğrudan Kutub'a atıf yapılmamaktadır. Bu durum, Selefilik anlayışına özen gösteren IŞİD liderlerinin hiçbir aracıya dayanmadan söylemlerinde doğrudan ayetlere ve kütüb-i sitteye atıf yapma hassasiyetleri ile açıklanabilir. Bu sayede, kütüb-i sitte ile desteklenen söylemlerin hem öze yakın olduğu hem de güvenilir olduğu algısının yaratılmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca, Kutub'un, Mısır'da ortaya çıkan Müslüman Kardeşler'in önde gelen liderlerinden biri olarak anılması ve ideolojik söylemlerinin kimilerince benimsenmesi⁶⁶ gerçekliği ile IŞİD'in, Müslüman Kardeşler oluşumu ile bağlantılı olduğu izlenimi oluşmaması adına kasıtlı bir atıfta bulunmama ihtimalinin olduğunu söylemek de mümkün görünmektedir.

Köklerini klasik dönem yazarlardan alan IŞİD'in Selefilik anlayışı, kendini Müslüman olarak tanımlayan toplumlara, bu toplumlara sunulan ve bu toplumların benimsediği politik ve sosyal sistemlere odaklanmaktadır. Buna göre, ne Avrupalı devletlerin yansıttığı liberalizm ve demokrasi, ne de bölgede uzun süredir egemen olan Baas-

⁶⁴ Kutub, “Yoldaki İşaretler –İman’ın İlkeleri,” 4-5.

⁶⁵ *Dabıq*, no.1, 9.

⁶⁶ Mustafa Yetim, Rıdvan Kalaycı ve Tamer Kaşıkçı, *Ortadoğu'da Devlet-Dışı Aktörler ve Arap Baharı: Müslüman Kardeşler, Hizbullah ve Hamas* (Ankara: Orion Kitabevi, 2020), 31-32.

çılık, İslam'ın asil dönemlerinin ürünleri olarak nitelendirilememektedir. Aksine bu politik sistemler nedeniyle bölgede, küfür, sapıklık ve sapkınlık çeşitli derecelerde hüküm sürmekte ve bu nedenle Ehl-i Sünnet 'menhec'inden sapılmaktadır. Dolayısıyla sözde devletin yahut tüm Müslümanların görevi, İslamiyet'in doğru uygulamaları geri dönene kadar çabalamak olarak belirtilmektedir.⁶⁷ IŞİD'e göre bu çabanın başarıya ulaşması ise bir bütün olarak Müslüman ümmetinin tek sancak altında toplanmasına bağlı görünmektedir. Tek sancak altında toplanacak ümmetin ise tek lidere yetki vererek, onun öncülüğünde şeriatı uygulaması ve dinin yapısının korunması adına savaşması gerekmektedir. Örgütçe, bu gerekliliğin günümüzde birçok kesim tarafından bir "fantezi olarak" nitelendirilmesinin sebebi ise laikliğin zihinleri ele geçirmesi ve insanların tağutların hükmü altına girmesine dayandırılmaktadır.⁶⁸ Tağuti sistemlerin, din ve devletin, şeriat ile yönetimin birbirinden ayrılması ile Kur'an'ı bir yönetim, yasama ve yürütme kitabı olmaktan ziyade bir okuma kitabı olarak tasvir ettiğine vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla, tağutluğa yol açan yahut mevcut hali ile tağut olan Müslüman rejimlerin tekfir edilmesi ve onlara karşı savaşılması da ayrıca bir gereklilik olarak belirmektedir. Diğer taraftan tek sancak ve tek liderin belirlenmesi ile önder imama biat etmeyen Müslümanların, farklı bir gerekçe olmaksızın savaşılması caiz olan mürtedler⁶⁹ oldukları ifade edilmektedir.⁷⁰ Zira örgüte göre, sözde İslam Devleti, "Ebu Bekir el-Bağdadi gibi asil bir soydan gelen" –soyunun Kureyş kabilesine dayandı iddiasına atıf ile bir lider imama sahip olması ve hakimiyet sağladığı bölgelerde şeriatı

⁶⁷*Dabıq*, no.2 (2014 - Ramazan 1435):10-11.

⁶⁸*Dabıq*, no.1: 24.

⁶⁹ Mürted: Genel itibari ile İslam'ı kabul etmiş ancak daha sonra dinden çıkmış kişilere yönelik genel bir tanımlama olarak kullanılmaktadır. Cihadi örgütler içerisinde mürted kavramı, genel itibariyle şeriat kurallarını tam olarak yerine getirmemeleri temel alınarak "dönek" anlamında kullanılmaktadır.

⁷⁰*Dabıq*, no.1, 24.

uyguluyor olması ile tartışılmaz biçimde Müslüman ümmeti için tek lidere sahip tek sancak olarak nitelendirilmektedir.⁷¹

Ancak Müslümanları tek sancak altında toplamak da yeterli değildir. Bu anlamda, sözde İslam Devleti'nin temellerini, 2000-2003 yılları arasında Tevhid ve Cihad Örgütü'nü kurarak ve 2004 yılında ise Irak El-Kaidesi'ne dönüştürerek atan ve kurucu lider olarak bilinen Ebu Musab ez-Zerkavi'nin⁷² ideolojik yapılanmaya olan katkısı öne çıkmaktadır. Zira Zerkavi'nin, hilafetin tesisi için gerekli olan cemaatin, mürcie ve haricilikten arındırılmış biçimde oluşturulması gerektiğini vurguladığı ifade edilmektedir. Bu cemaatin en önemli amacı ise kimileri tarafından göz ardı edilmiş olan el-vela ve'l-bera anlayışının yeniden tesis edilmesi ile yargı ve yürütme hususlarında tevhidin yeniden canlandırılması olarak tanımlanabilmektedir. Diğer taraftan oluşturulacak cemaatin hem cemaat hem de hilafet fikrini zedelediği gerekçesi ile milliyetçilikten arındırılmış olması hususu da bir gereklilik olarak yansıtılmaktadır. Buna örnek olarak ise Afganistan'da komünistlere karşı yürütülen cihat sırasında, cihada katılanların, hilafet arayışları sırasında birbirleri arasındaki milliyet etmenini göz ardı ederek ortak bir düşmana karşı savaştıkları ve Zerkavi'nin de bundan bir ders çıkarttığı belirtilmektedir.⁷³ Milliyet ve ırk etmenlerinin önemsiz olduğu IŞİD'in söylemlerinde, oluşumun kendini tasvir edişi ile de belirgin hale gelmektedir. Zira hilafetin ilan edilmesinin ardından, dünya üzerinde buldukları yer fark etmeksizin tüm Müslümanlara, haysiyetlerini, kudretlerini, haklarını ve liderliklerini teslim edecek, Arap ile Arap olmayanın, beyaz ile siyahın, Doğulu ile Batılının kardeş olduğu bir devletin kurulduğu müjdelenmiştir.⁷⁴ Farklı

⁷¹*Dabıq*, no.1, 27.

⁷² Recep Tayyip Gürler ve Ömer Behram Özdemir, "DEAŞ: Ortaya Çıkışı, Yükselişi ve Çöküşü," *Orta Doğu'da Devlet Dışı Silahlı Aktörler* içinde, ed. Murat Yeşiltaş ve Burhanettin Duran (İstanbul: SETA Kitapları, 2019), 466-467.

⁷³*Dabıq*, no.1, 34-35.

⁷⁴*Dabıq*, no.1, 6-7.

ifadeler ile yine sözde İslam Devleti'nin, tevhidi ve el-vela ve'l-be-rayı gerçekleştiren, milliyetçilik ve ulusçuluktan arındırılmış, içerisinde “şirkçi demokrasi ve küfri demokrasinin” olmadığı bir oluşum olarak tasvir edildiği gözlemlenebilmektedir.⁷⁵

Son olarak IŞİD'in katı Selefi yorumunda Kur'an ve sünnette öngörülen uygulamalarının dışında kalan Müslümanlara yönelik oldukça sert bir tutum geliştirildiği görülmektedir. Bu düzlemde, tekfir hususunda önem taşımakta olan mürtedlik sıklıkla vurgulanmakta, İslam'a tabi olduktan sonra küfre girmek sebebi ile dinden çıkarak kafir olmak şeklinde tanımlanmakta ve aynı zamanda kavramın temeline yönelik İbn Teymiyye'nin Nusayrileri örnek göstererek kafir olmaları dahi mürted sayılacakları yorumuna işaret edilmektedir.⁷⁶ Bu anlamda, IŞİD tarafından Şiiler ve Nusayriler “Rafıziler” yahut “mürtedler” olarak tanımlanmakta ve onlara karşı yürütülen operasyonlar “Mürtedlerin İslam'daki Hükmü Öldürülmektir”⁷⁷ ve “Mürted Nusayrilere Karşı Savaş”⁷⁸ şeklinde yansıtılmaktadır. Diğer taraftan, şirk olarak nitelendirilmekte olan türbelerin yahut mezarların yıkımı gerçekleştirilmekte ve örgüt tarafından duyurulmaktadır. Sözelimi Ninova'da gerçekleştirilen yıkımlar, “Vilayet Ninova'da Şirkin Yok Edilmesi” başlığı ile görsel rapor şeklinde yayımlanmıştır.⁷⁹ Benzeri eylemlerin ideolojik dayanakları olarak ise, Buhari ve Müslim'in kaynak gösterilerek mezarlar üzerine mescit inşa edenlerin en şerli insanlar olacağı, İbn Teymiyye'nin sözleri ile bunların haram ve yıkılmalarının farz olacağı, İbn'ül Kayyim'in ifadeleri ile bu inşa bi-

⁷⁵Konstantiniyye, no.1 (2015 - Şaban 1436): 14.

⁷⁶Konstantiniyye, no. 1, 22-23.

⁷⁷ Konstantiniyye, no. 1, 24.

⁷⁸ Dabıq, no. 3 (2014 - Seval 1435): 20-21.

⁷⁹ Dabıq, no. 2, 14-17.

çimlerinin şirk ve küfrün en belirgin halleri olduğu ifadeleri kullanılmaktadır.⁸⁰ Bu anlamda oluşumun, inanç sistemlerini tutarlı bir söylem ile yansıtma gayesi ile bahsi geçen kavramlara sıklıkla atıfta bulunduğunu ifade etmek mümkündür.

5. İŞİD'in Nihai Amacı ve İzlediği Strateji

Selefi ve Vehhabi inanç sistemlerine ilişik şekillenen İŞİD'in ideolojisinde, "cahiliye"yi sonlandırmaya yönelik oluşması gereken bid'at, küfür ve şirkten arındırılmış bir devlet kurmanın, günümüzün en önemli gerekliliği olarak belirlendiğini ifade etmek mümkündür. Bu anlamda, Ebu Bekir el-Bağdadi'nin, 29 Haziran 2014 tarihinde Musul'un el-Nuri Camii'nde ilk kez kamuoyu önüne çıkararak, kendini tüm Müslümanların halifesi ve İŞİD adının, İslam Devleti olarak değiştiğini ilan etmesi ile oluşumun seyri bu amaca yönelik olarak yeniden şekillenmiştir.⁸¹

En genel itibariyle İŞİD, gerçekleştirmek istediği temel amacının, Sykes-Picot sınırlarının yıkılması ile birlikte Irak ve Şam haricinde farklı toprak hakimiyetlerinin de elde edilmesi sayesinde şeriatın uygulanacağı, İslam'ın tam anlamıyla tesis edildiği bir devlet kurmak ve hilafet bayrağını dalgalandırmak olduğunu ifade etmektedir.⁸² İbn Teymiyye'nin Dar'ul-Harb/ Dar'ul-İslam ayırımına benzer bir şekilde, kurulacak devletin temellendirilmesi dünyanın iki tarafa bölündüğüne ilişkin ifadeler ile desteklenmektedir. Zira bu bölümlendirilmede, dünyanın, "İslam ve iman" ve "küfür ve nifak" olmak üzere ikiye ayrıldığı, üçüncü bir taraf olmadığı vurgulanmaktadır. İslam ve iman tarafının, her yerdeki Müslümanları -ümmet- ve mücahitleri barındırdığı; küfür ve nifak tarafının ise Yahudiler, Haçlılar ve onların

⁸⁰ Konstantiniyye, no. 1, 26.

⁸¹ Thomas Neer ve Mary Ellen O'Toole, "The Violence of the Islamic State of Syria (ISIS): A Behavioral Perspective," *Violence and Gender* 1, no. 4 (2014): 145.

⁸² *Dabiq*, no. 1, 13.

müttefikleri (ABD, Rusya ve Yahudiler tarafından yönetilip silahlandırılanlar) gibi küfür dininden olanlarca oluşturulduğu ifade edilmiştir.⁸³ Bu ifadeler ise 11 Eylül saldırısı ardından ABD başkanı George W. Bush'un kullandığı “ya bizimlesiniz ya da teröristlerle” ifadelerinde, “medeniyet ve iyilik” ile “barbarlık ve şer” tarafında bir seçim yapılması⁸⁴ gerekliliğine yaptığı vurgu ile benzerlik taşımaktadır. Zira IŞİD de bunu, El-Kaide lideri Bin Ladin'in ifadeleri ile Bush'un aslında doğru söylediğini çünkü, vaziyetin “ya Haçlı seferlerindensin ya da İslam'ın yanındasın” şeklinde anlaşılması gerektiğini vurgulamakta ve Bush'un planı ile başlayan sürece dahil olanların, Allah'ı inkâr ettiklerini ve irtidat ettiklerini savunmaktadır.⁸⁵

Halifelik ilanı ile dünya üzerinde şeriat kurallarının hâkim olacağı ve bu kuralları uygulayacak tek otorite olarak kendini sorumlu kılması ile IŞİD'in temel olarak kontrol ettiği alanları genişletme amacına sahip olduğunu ifade etmek mümkündür.⁸⁶ Bir başka ifade ile örgüt, İslam/iman alanını mümkün olduğunca genişleterek, bu alanda İslam Devleti kurma amacındadır. Zira Irak'ın yaklaşık olarak yüzde kırkı, Suriye'nin ise neredeyse yüzde altmışı üzerinde toprak hakimiyeti kurması ve yüz otuzdan fazla devletten kırk bin yabancı savaşçıyı bünyesinde barındırması ile IŞİD'in bir terör örgütünden çok daha fazlası olduğunu ifade etmek mümkündür.⁸⁷ Ayrıca temel yayılım stratejisi ve buna bağlı gelişen uygulamaları ile bir terör oluşumunun sergileyeceği eylemleri gerçekleştirse dahi, Irak ve Suriye içerisinde kontrol sağladığı alanlarda, ekonomik, sosyal ve askeri yapılanması

⁸³*Dabıq*, no. 1, 10.

⁸⁴ Michael Hirsh, “Bush and the World,” *Foreign Affairs* 81, no.5 (2002): 19.

⁸⁵*Dabıq*, no. 4, 43-44.

⁸⁶ David M. Kobs, “The Ideological and Political Power of the Islamic State,” *The Army War College Review* 2, no. 1 (2016): 42.

⁸⁷ Anne Speckhard ve Molly D. Ellenberg, “ISIS in Their Own Words: Recruitment History, Motivations for Joining, Travel, Experiences in ISIS, and Disillusionment over Time – Analysis of 220 In-depth Interviews of ISIS Returnees, Defectors and Prisoners”, *Journal of Strategic Security* 13, no. 1 (2020): 82.

ile devlet benzeri bir yapılanma inşa edebildiği görülmektedir.⁸⁸ Dolayısıyla, IŞİD'in, İslam'ı doğru ve saf hali ile uygulayacak, koruyacak tek aktör olma iddiası ile şekillenen devletleşme amacının, 2019'da halifeliğin son toprak parçası olan Baguz'un kaybı ve sözde halifenin ölümüne değin uygulamaya konulduğunu ifade etmek mümkündür.

IŞİD'in devletleşme yahut hilafeti tesis etme amacı hususunda beş adımdan oluşan temel bir strateji belirlediği gözlemlenmektedir. Bu adımlar sırası ile hicret, cem (birleşme), tağutları istikrarsızlaştırmak, konsolide olmak (*tamkin*) ve hilafet şeklinde belirlenmiştir.⁸⁹ IŞİD'in, bu stratejinin birinci adımını teşkil eden hicrete, hem Ebu Musab ez-Zerkavi döneminden itibaren gelişim sürecinde hem de sözde halifeliğin ve İslam Devleti'nin ilanı ardından büyük bir önem atfettiğini ifade etmek mümkündür. Zira Dar'ul-İslam'ın hükümsüz olduğu dönemlerde de hicretin, cihadın temel unsurlarından biri olduğuna işaret edilerek hicretin sona ermemesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Diğer taraftan oluşumun ortaya çıkış dönemlerinde Zerkavi'nin, diğer terör oluşumlarının da tercih ettiği gibi, hicret için en uygun toprakların güçlü bir devlet yapılanmasının olmadığı toprakları seçtiği ve bu neden ile de önce Afganistan'da bulunduğu daha sonra da göç ederek Irak'ın kuzeyinde Tevhid ve Cihat örgütünü kurduğu belirtilmiştir.⁹⁰ Dolayısıyla hicrete olan atfın, Dar'ul-İslam vurgusuyla, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçü ile Zerkavi'nin Afganistan'dan Irak'ın kuzeyine gelişi arasında bir benzerlik tesis etme gayretini yansıtmakta olduğu yorumunu getirmek mümkün görünmektedir.⁹¹ Bununla birlikte, sözde halifeliğin ilanı

⁸⁸ Charles Lister, *Profiling the Islamic State*, (Doha: The Brooking Institution , 2014), 30.

⁸⁹ *Dabıq*, no. 1, 38.

⁹⁰ *Dabıq*, no. 1, 36.

⁹¹ Paul Kamolnick, *The Al-Qaeda Organization and The Islamic State Organization: History, Doctrine, Modus Operandi, and U.S. Policy to Degrade and Defeat*

ardından, kurulan hilafet devletine hicretin farz-ı ayn olduğu ifade edilmiş ve gücü yetecek herkese hicret çağrısında bulunulmuştur. Bu hicret çağrısı içerisinde ise kurulacak devletin yapılanması için önem arz ettiğinden, doktorlara, mühendislere, alimlere, fıkıhçılara, kadınlara, askeri, idari ve hizmet alanlarında uzmanlaşmış kişilere ve bilim insanı yahut bir alanda uzmanlığı bulunan kişilere özellikle çağrıda bulunulduğu gözlemlenmektedir.⁹² Diğer yandan, hicretin gerçekleştirilmesi ve buna bağlı olarak sözde İslam Devleti vatandaşlarının yahut savaşçılarının sayısal artışı için manevi bir baskının oluşturulmaya gayret edildiğini ifade etmek de mümkündür. Zira, Mekke, Medine ve Kudüs'ün kurtarılması adına hicret ile büyük bir katkıda bulunarak kıyamet gününde büyük amellere sahip olunacağına,⁹³ Hz. Muhammed'in haccın ve hicretin tüm günahları sileceğini bildirdiğine⁹⁴ ve herhangi bir bahaneyle cihadı erteleyen her Müslüman'ın, hilafetin ilanı ile birlikte hicrete yönelmesi gerektiğine, aksi takdirde kıyamet gününde aleyhlerinde bunun büyük olumsuz bir delil olacağına işaret edilmektedir.⁹⁵

İkinci adımı teşkil eden cemin (birleşme) ise, yine hicret adımında olduğu gibi, Zerkavi döneminden el-Bağdadi dönemine uzanan bir adımı teşkil ettiği düşünülmektedir. Zira Zerkavi, hilafete evrilme sürecinde güç tesisi adına, kurmuş olduğu Tevhid ve Cihat Örgütü'nü önce Ekim 2004 tarihinde el-Kaide ile birleştirmiş ve oluşum, Irak El-Kaidesi olarak anılmaya başlamıştır.⁹⁶ İlerleyen tarihlerdeki bir başka cem (birleşme) örneği ise, Ocak 2006 tarihinde Irak El-Kaidesi

Terrorism Conducted in the Name of Sunni Islam, (Carlisle: U.S. Army War College Press, 2017), 146.

⁹² *Dabıq*, no. 1, 11.

⁹³ *Dabıq*, no. 2, 3.

⁹⁴ *Dabıq*, no. 3, 23.

⁹⁵ *Dabıq*, no.3, 26.

⁹⁶ Abdul Basir Yosufi, "The Rise and Consolidation of Islamic State: External Intervention and Sectarian Conflict," *Connections: The Quarterly Journal* 15, no.4 (2016): 94.

oluşumu ile bölgede yer alan farklı Sünni direniş gruplarının birleşmesi sonucu Mücahitler Şura Konseyi'nin oluşturulmasıdır.⁹⁷ Zerkavi'nin ölümünün ardından, Ekim 2006 tarihinde Irak İslam Devleti adı ile devletleşme sürecine giren oluşumun, el-Bağdadi'nin Suriye kolu olarak tahayyül ederek kurulmasını emrettiği Nusra Cephesi ile Nisan 2013 tarihinde IŞİD adı altında birleştiğini ilan etmesinin ise yine bu adıma örnek teşkil edebileceği düşünülmektedir. Zira iki oluşum arasındaki birleşme Nusra Cephesinin reddi ile gerçekleşmemiş olsa dahi, oluşum içerisinde azımsanmayacak sayıda savaşçının IŞİD'e geçiş yaptığı bilinmektedir.⁹⁸ Diğer taraftan, Boko Haram gibi bölgeye yakın selefi inanç sistemine bağlı olduğu bilinen terör oluşumlarının, IŞİD'in sözde halifesine biat etmesi ve oluşumun bir uzantısı olarak faaliyet göstermesinin⁹⁹ de birleşme adımı hususundaki bir gelişme olduğu düşünülmektedir.

Üçüncü adımı teşkil eden tağutları istikrarsızlaştırma ise, IŞİD'in bir yandan hem bölgesel hem de küresel ortamda tağut devletler olarak nitelediği, şeriat kurallarının uygulanmadığı devletlere yönelik somut silahlı saldırıları ve dergileri aracılığı yaydığı söylemleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda IŞİD'in Irak ve Suriye'deki devlet güçlerine yönelik saldırılarının yanı sıra, Brüksel, İstanbul, Londra, New York, Paris ve Sidney gibi şehirlerde gerçekleştirdiği saldırılar ile hedef aldığı devletler içerisinde, terörizmin de amaçlarından birini teşkil ettiği üzere, istikrarsızlaştırma gayreti belirgin hale gelmektedir.¹⁰⁰ Zira dergileri içerisinde de, "tağut rejimlerin kafir halklarına" yönelik saldırılarının görsellerine yer verilerek, sözde İslam Devleti'ne karşı savaşan devletlerin kafir vatandaşlarının öldürülmesi ve

⁹⁷ Gürler ve Özdemir, "DEAŞ: Ortaya Çıkışı, Yükselişi ve Çöküşü," 469.

⁹⁸ Gürler ve Özdemir, "DEAŞ: Ortaya Çıkışı, Yükselişi ve Çöküşü," 469, 478-479.

⁹⁹ Luca Raineri ve Alice Martini, "ISIS and Al-Qaeda as Strategies and Political Imaginaries in Africa: A Comparison between Boko Haram and Al-Qaeda in the Islamic Maghreb," *Civil Wars* 19, no.4 (2017): 2.

¹⁰⁰ Speckhard ve Ellenberg, "ISIS in Their Own Words," 82.

haçlıların kendi sokaklarında kuşatılması ile birlikte hem bir sonraki saldırıya dair endişe duymalarını sağlamanın hem de cihadın onların topraklarında da sürdürülmesinin mümkün olduğu vurgulanmıştır.¹⁰¹ Diğer taraftan, tağutların istikrarsızlaştırılmasına örnek teşkil edecek şekilde, ABD Savunma Bakanlığı'nın "İŞİD terör örgütüne karşı, insani yardım ve Irak güvenlik güçlerine yardım" içerikli yayımladığı belgenin görseli paylaşılarak, ABD hava saldırılarının sivillerin ölümüne sebebiyet verdiği, özellikle bu saldırılarda öldüğü iddia edilen çocukların fotoğrafları ile sorgulanmıştır.¹⁰² Bu anlamda tağut ve Haçlı olarak tanımlanan ABD'nin eylemlerinin hem uluslararası toplumda hem de ABD içerisindeki Müslümanlarca tepki toplaması hedeflenerek istikrarsızlaştırma girişiminde bulunulduğunu ifade etmek mümkün görünmektedir.

Stratejinin dördüncü adımını oluşturan konsolide olmayı ve son adımda esas amacı teşkil eden hilafeti ise işgal edilen ve edilmesi hedeflenen topraklar üzerinde hakimiyetin devlet adı altında sağlanması ve bu alanlarda "gerçek" İslami düzenin oluşturulması şeklinde yorumlamak mümkündür. Bu anlamda oluşumun, Irak İslam Devleti'nden İslam Devleti'ne ve sonrasındaki zayıflama yahut çöküş evrelerine kadar bu strateji temelinde başarıya ulaşabildiğini ifade etmek mümkündür. Zira İŞİD'in kontrol sağladığı alanlarda gerçekten de bir ulus devletin sağladığı hizmetleri sunmuş olduğu ifade edilebilmektedir. Sözelimi, hakimiyet alanları içerisinde, şeriat mahkemeleri kurulmuş; hisbah adı verilen, sokaklarda şeriat kurallarına uyulup uyulmadığını denetleyen kadın ve erkeklerden oluşan polis güçleri oluşturulmuş; hastane, aş evi, kız ve erkekler için ayrı İslami eğitim okulları açılmıştır.¹⁰³ Son olarak, devletleşme amacına yönelik geliştirdiği bir diğer stratejinin ise, dergi içerisinde görselleri detaylı biçimde paylaşılmış olan ve Müslüman ümmetin, çıkar temelli

¹⁰¹ *Dabıq*, no.6 (2015 - Rebiülevvel 1436): 3-4.

¹⁰² *Dabıq*, no.4, 49-51.

¹⁰³ Lister, *Profiling the Islamic State*, 27-28.

küresel ekonomik sistem içerisinde yozlaştırılmasını önlemek amacı ile gerçek değere sahip olan altın, gümüş ve bakırdan oluşan paraların basılacağına duyurulması olduğu düşünülmektedir.¹⁰⁴ Bu anlamda, yine bir ulus devletin sahip olduğu gibi, sözde İslam Devleti'nin de kendine ait bir para biriminin olacağına yansıtılmaya gayret edildiğini ifade etmek mümkündür. Tüm bunlar göz önüne alındığında ise IŞİD'in devletleşme amacına yönelik stratejilerinin tutarlı bir şekilde olumluluğu ortaya konularak yansıtıldığı anlaşılmaktadır.

4. Sonuç

Sayıları her geçen gün artan ve dağılanların yerine yenisi kurulan cihadi örgütler, tüm dünyada ulusal ve uluslararası politikanın temel konularından birisini teşkil etmektedir. Ulusal ve uluslararası değişim ve dönüşümlerden de doğrudan etkilenen bu dinamik aktörlerin davranışlarının nedenlerinin anlaşılması ve açıklanması güçlü bir akademik ilginin konusunu oluşturmaktadır. Bu akademik yazının önceliklerinden birisini de onlarca farklı örgütün kendilerine has özelliklerinin açığa çıkartılması oluşturmaktadır. Zira bu örgütler arasında öne çıkan iki aktör olan El-Kaide ve IŞİD ideoloji, amaç ve strateji kriterleri bağlamında karşılaştırıldığında iki aktör arasında dikkate değer benzerlikler ve farklılıklar göze çarpmaktadır. Bununla birlikte cihadi örgüt alanını daha anlaşılır kılmaya yönelik sınıflandırma çabaları, bu oluşumların kendine özgü niteliklerini göz ardı etmektedir.

Örneğin Hegghammer, Stennessen ve Mendelejis'in ürettiği sınıflandırmalar, bu örgütler açısından son derece önemli olmasına rağmen ideoloji hususuna yeterince önem vermemekte, bu örgütlerin özdeş ideolojiler ile hareket ettiği varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımına paralel olarak, bu çalışmada değerlendirilen her iki örgütün de yüzyıllardır süregelen Selefilik anlayışının modern dünyadaki güncel

¹⁰⁴ *Dabiq*, no.5, 18-19.

temsilcilerinden olduğunu söylemek mümkündür. Her iki örgütün çıkış noktası, günümüz Müslüman dünyasında İslam'ın ilk kurulduğu dönemdeki gibi saf bir dini anlayışın yaşanmadığı hususudur. Dahası, yine her iki örgüte göre günümüz Müslüman dünyası, İslam-dışı sosyo-politik uygulamaları benimsemiş iç ve dış aktörlerin saldırısı altındadır. Bu hususta her iki örgüt söz konusu bu saldırıya karşı cihat etmek gerektiği düşüncesindedir. Dolayısıyla her iki aktörün ideolojisi, Selefilik içerisindeki cihat anlayışı üzerine temellendirilmiştir. İki aktör arasında ideolojik bağlamdaki bu güçlü benzerliklere karşın, bu ideolojinin oluşumunda katkı sağlayan aktörler bakımından farklılıklar olduğunu söylemek mümkündür. İki aktör açısından da Müslümanların temel kılavuzu Kur'an ve sünnettir. Bunun yanı sıra yine her iki örgüt Selefilik'in klasik dönem alimlerinin, özellikle İbn Teymiyye'nin görüşlerine önem göstermektedir. Bununla birlikte, örgüt dokümanları yakından incelendiğinde IŞİD'in referans aldığı ideolog seçiminde El-Kaide'den daha seçici ve muhafazakâr bir tavır içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Klasik İslam kaynaklarının güncel yorumlarının İslam-dışı uygulamaları yaygınlaştırması, bir başka ifade ile bid'at endişesi nedeniyle IŞİD ideolojik tercihlerini Kur'an ve sünnet ya da klasik dönem alimlerin eserleri ile meşrulaştırma gayreti içerisindeydir. Diğer yandan El-Kaideli liderlerin ise, her ne kadar bu kaynaklara yoğun bir şekilde atıflar yapsa da Azzam ve Zevahiri örneklerinde görüldüğü gibi, bu kaynaklardan elde ettikleri unsurları kendi yorumları ile güncel şartlara uygun hale getirdiklerini söylemek mümkündür. Bu durum her iki örgüt arasında farklı anlayışların gelişmesine yol açmaktadır. Örneğin günümüz şartları içerisinde her iki örgüt için de cihat farz-ı ayn, bir başka ifade ile tüm Müslümanlara farzdır. Bununla birlikte IŞİD için her Müslüman mutlaka cihada katılmak zorunda iken, El-Kaide'ye göre cihat sadece seçilmiş kişiler tarafından yapılabilir. Bu nedenle IŞİD kendi yürüttüğü "gerçek" cihada katılmayan Müslümanları eleştirmekte ve hatta savaşılması gereken taraflar olarak yaftalamakta iken, El-Kaide için böyle bir eleştiri söz konusu değildir.

Eylemleri temelinde karşılaştırıldığında, ağırlıklı olarak Suriye ve Irak'ın belirli bölgelerinde toprak elde etme ve devlet benzeri bir yapılanma inşa etme gayreti içerisinde olan IŞİD'in temel amacının bir İslam devleti kurmak olduğunu, diğer yandan dünyanın farklı bölgelerinde Batı hedeflerine saldırılar düzenleyen ve toprak elde etme amacına sahip olmayan El-Kaide'nin ise İslam devleti kurmak gibi bir amacı olmadığını, sadece Batı düzenini yıkmaya yönelik küresel bir cihat anlayışı ile hareket ettiğini ileri sürmek mümkündür. Bu bağlamda iki aktör arasında belirgin bir amaç farklılığı olduğu tespitinde bulunulabilir. Ancak, söz konusu örgütlerin söylemlerine yönelik daha yakın bir okuma aktörler arası sınırların düşünüldüğü kadar keskin olmadığını göstermektedir. Öncelikle El-Kaideli liderler de diğer tüm cihadi örgütler gibi nihai amaç olarak bir İslam devletinin kurulması gerektiği düşüncesindedirler. Ancak mevcut şartlar altında gerekli altyapı oluşturulmadan kurulacak yeni bir devletin yaratacağı olası sorunlar nedeniyle bu konuda temkinli bir tavır içerisindeyler. Bu bakımdan El-Kaide'nin "önce cihat, sonra devlet", IŞİD'in ise "önce devlet, sonra cihat" anlayışı ile hareket ettiklerini söylemek mümkündür.

Son olarak, Gerges ile Mishal ve Rosenthal'ın çalışmalarında görüldüğü gibi, literatürde bu amaçlara ulaşma yolunda örgütlerin izledikleri stratejiler bağlamında da keskin bir farklılık olduğu iddiası bulunmaktadır. El-Kaide, Müslüman coğrafyasında bağımsız bir İslam devletinin kurulmasının önündeki en büyük engel olarak gördüğü uzaktaki düşman ABD'ye odaklanırken, IŞİD doğrudan devletini inşa etmek için yakın düşmanla mücadele içerisindeydir. Ancak bu noktada da yapılan uzak/yakın düşman ayrımı da literatürde vurgulandığı kadar net değildir. Zira ABD'nin bölgedeki varlığı uzak düşmanı yakınlaştırmakta, aynı zamanda bölgedeki birçok devletin arkasında ABD desteği olması bu yakın düşmanlarla mücadele ederken aslında dolaylı yoldan uzak düşmanla da mücadele edilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla günümüz şartları içerisinde bu iki örgütün izlediği strateji bağlamında düşünüldüğü kadar kesin sınırlar içerisinde bir ayrım yapmak mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte

strateji bağlamında iki aktör arasında çok daha net bir ayrımın İslam'ın Sünni yorumunun dışında kalan Müslüman gruplarla mücadele konusunda ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bu hususta IŞİD, söz konusu grupları dine yönelik bir tehdit olarak tanımlayarak onlarla mücadeleyi öncelikli hale getirirken; El-Kaide ise diğer Müslüman gruplarla mücadeleye, İslam coğrafyasında bölünmelere yol açtığı düşüncesi temelinde sıcak bakmamaktadır.

Tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde bu örgütlerin birbirine yakın özelliklere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ancak söylemlerine yakından bakıldığında ortaya çıkan bazı farklılıklar bu örgütlerin tamamen özdeş olmadığını da göstermektedir. Bununla birlikte söz konusu farklılıklar bu örgütleri keskin sınırlarla birbirinden ayırmaya ve onları farklı kategoriler içerisinde sınıflandırmaya da imkân sağlamamaktadır. Dolayısıyla her ne kadar sürekli genişleyen cihadi örgüt evrenini daha anlaşılır bir hale getirebilmek için sınıflandırma araçlarına ihtiyaç duysak da bu sınıflandırmaları örgütlerin içerisinde yer aldıkları kendine özgü koşulların sınırlandırmaları dahilinde yapmak gerekmektedir.

Çalışma kapsamında elde edilen veriler örgütler arasındaki söz konusu muğlak farklılıkları da değerlendirmeyi mümkün kılacak şekilde daha kapsamlı ve detaylı bir sınıflandırmanın inşa edilmesinde katkı sunacaktır. Bundan daha da önemlisi, bu çalışmada da olduğu gibi karşılaştırma ve sınıflandırma çalışmaları ağırlıklı olarak değerlendirdikleri örneklem evrenini tasvir etmeye odaklıdır. Ancak bu evrenin daha iyi anlaşılabilmesi için örgütler arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların kendi özgün koşulları ile nedensel ilişkilerini de ortaya çıkarmak gerekmektedir. Dolayısıyla sınıflandırmaların altında yatan sebepleri araştıran “neden” sorusu odaklı çalışmalara ağırlık verilmesi bu cihadi örgütler alanının aydınlatılmasında etkili olacaktır.

Kaynakça

Abubaker, Sarkan Salman. “İŞİD’in İdeolojisi: Cihadi Selefilik.” *Lectio Socialis* 21, no.2 (2020): 97-112.

Akkoyunlu, İsmail. “İbn Teymiyye’de Selef ve Selefiyye Kavramları.” *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23, no.1 (2019): 545-562.

Al-Zawahiri, Ayman, “Knights under the Prophet’s Banner (Excerpts).” *Al-Qaeda in Its Own Words* içinde, Editörler: Gill Kepel ve Jean-Pierre Milelli, Pascale Ghazaleh (çev.), 193-205. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008.

Al-Zawahiri, Ayman, “Loyalty and Separation: Changing an Article of Faith and Losing Sight of Reality (Excerpts).” *Al-Qaeda in Its Own Words* içinde, Editörler: Gill Kepel ve Jean-Pierre Milelli, Pascale Ghazaleh (çev.), 206-236. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008.

Azzam, Abdullah. *Defense of the Muslim Lands: The First Obligation After Iman*, 1984, http://www.religioscope.com/info/doc/jihad/azzam_defence_1_table.htm.

Bozorgmehri, Majid. “Roots of Violence by ISIS, An Analysis on Beliefs.” *International Journal of Social Science Studies* 6, no.3 (2018): 1-8.

Cook, David. “Islamism and Jihadism: The Transformation of Classical Notions of Jihad into an Ideology of Terrorism.” *Totalitarian Movements and Political Religions* 10, no.2 (2009): 177-188.

Dabıq, no.1. 2015 - Ramazan, 1435.

Dabıq, no.2. 2014 - Ramazan 1435.

Dabıq, no.5. 2014 - Muharrem 1436.

Dabıq, no.3. 2014 - Seval 1435.

Dabıq, no.4. 2014 - Zilhicce 1435.

Dabıq, no.6. 2015 - Rebiülevvel 1436.

Duderija, Adis. “Constructing the religious Self and the Other: neo-traditional Salafî manhaj.” *Islam and Christian–Muslim Relations* 21, no.1(2010): 75-93.

Estes, Richard J. ve M. Joseph Sirgy. “Radical Islamic Militancy and Acts of Terrorism: A Quality-of-life Analysis.” *Social Indicators Research* 117, no. 2 (2014): 615–652.

Gerges, Fawaz. *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Gürler, Recep Tayyip ve Ömer Behram Özdemir. “DEAŞ: Ortaya Çıkışı, Yükselişi ve Çöküşü.” *Orta Doğu’da Devlet Dışı Silahlı Aktörler* içerisinde, Editörler: Murat Yeşiltaş ve Burhanettin Duran, 463-495. İstanbul: SETA Kitapları, 2019.

Gürler, Recep Tayyip ve Ömer Behram Özdemir. “El-Kaide’den Post-Kaide’ye Dönüşüm: IŞİD.” *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 1, no.1 (Mayıs 2014): 113-155.

Hegghammer, Thomas. “The Ideological Hybridization of Jihadi Groups.” *Current Trends in Islamist Ideology*, no.1 (2009): 26-45.

Hegghammer, Thomas. *Jihad in Saudi Arabia: Violence and Pan-Islamism since 1979*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Hellmich, Christina. *Al-Qaeda: From Global Network to Local Franchise*. Londra: Bloomsbury Publishing, 2011.

Hirsh, Michael. “Bush and the World.” *Foreign Affairs* 81, no.5 (2002): 18-43.

Inspire, no.5. Bahar 2011, 1431.

Inspire, no.7. Güz 2011, 1432.

İbn Taymiyyah, Taqi-ud-Deen Ahmad. *The Religious and Moral Doctrine of Jihaad*. Birmingham: Maktabah Al-Ansar Publications, 2001.

Kamolnick, Paul. *The Al-Qaeda Organization and The Islamic State Organization: History, Doctrine, Modus Operandi, and U.S. Policy to Degrade and Defeat Terrorism Conducted in the Name of Sunni Islam*. Carlisle: U.S. Army War College Press, 2017.

Kepel, Gilles ve Jean-Pierre Milelli. *Al Qaeda in its own words*, Pascale Ghazaleh (çev.). Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008.

Kobs, David M. “The Ideological and Political Power of the Islamic State.” *The Army War College Review* 2, no. 1 (2016): 40-44.

Konstantiniyye, no.1. 2015 - Şaban 1436.

Konstantiniyye, no.3. 2015 -Zilhicce 1436.

Kurt, Selim ve Elşad Rafiyev.”İslâm’da Cihad ve Terör Örgütlerince Manipülasyonu: El-Kâide Örneği.” *Ortadoğu Etütleri* 12, no.1 (2020): 82-117.

Kutub, Seyyid. *Yoldaki İşaretler –İman’ın İlkeleri-*, Salih Uçan (çev.). İstanbul: Hicret Yayınları, 1980.

Lister, Charles. *Profiling the Islamic State*. Doha: The Brooking Institution, 2014.

Martin, Gus. *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*, İhsan Çapcıoğlu ve Bahadır Metin (çev.). Ankara: Adres Yayınları, 2017.

Mendelejis, Nathan González. “Toward a New Typology of Sunni Jihad.” *Studies in Conflict & Terrorism* 43, no:12 (2020): 1064-1085.

Mishal, Shaul ve Maoz Rosenthal. “Al Qaeda as a Dune Organization: Toward a Typology of Islamic Terrorist Organizations.” *Studies in Conflict & Terrorism* 28, no. 4 (2005): 275–293.

Neer, Thomas ve Mary Ellen O'Toole. "The Violence of the Islamic State of Syria (ISIS): A Behavioral Perspective." *Violence and Gender* 1, no. 4 (2014): 145-156.

Raineri, Luca ve Alice Martini. "ISIS and Al-Qaeda as Strategies and Political Imaginaries in Africa: A Comparison between Boko Haram and Al-Qaeda in the Islamic Maghreb." *Civil Wars* 19, no.4 (2017): 1-23.

Ranstorp, Magnus. "Mapping terrorism studies after 9/11: An Academic Field of Old Problems and New Prospects." *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* içinde, Editörler: Richard Jackson ve diğerleri, 13-33. Londra: Routledge, 2009.

Rej, Abhijnan. "The Strategist: How Abu Mus'ab al-Suri Inspired ISIS." *ORF Occasional Paper* (Ağustos 2016): 1-18.

Sageman, Marc. *Understanding Terror Networks*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2004.

Sönmez, Göktuğ. "El-Kaide'den DEAŞ Sonrası Döneme: Küresel Militan Selefi Hareketin Dönüşümü ve Geleceği." *Güvenlik Çalışmaları Dergisi* 21, no.2 (Aralık 2019): 134-148.

Speckhard, Anne ve Molly D. Ellenberg. "ISIS in Their Own Words: Recruitment History, Motivations for Joining, Travel, Experiences in ISIS, and Disillusionment over Time – Analysis of 220 In-depth Interviews of ISIS Returnees, Defectors and Prisoners." *Journal of Strategic Security* 13, no. 1 (2020): 82-127.

Stenersen, Anne. "Jihadism after the 'Caliphate': towards a new typology." *British Journal of Middle Eastern Studies* 47, no.5 (2020): 774-793.

Tuastad, Dag. "Neo-Orientalism and the New Barbarism Thesis: Aspects of Symbolic Violence in the Middle East Conflict(s)." *Third World Quarterly* 24, no. 4 (2003): 591-599.

Voll, John Obert. “The Far Enemy: Why Jihad Went Global by Fawaz A. Gerges.” *The International History Review* 30, no.1 (Mart 2007): 222-223.

Wiktorowicz, Quintan. “Anatomy of the Salafi Movement.” *Studies in Conflict and Terrorism* 29, no. 3 (2006): 207–239.

Yaran, Rahmi. “Bid’at.” *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bidat>.

Yetim, Mustafa, Rıdvan Kalaycı ve Tamer Kaşıkçı. *Ortadoğu’da Devlet-Dışı Aktörler ve Arap Baharı, Müslüman Kardeşler, Hizbullah ve Hamas*. Ankara: Orion Kitabevi, 2020.

Yosufi, Abdul Basir. “The Rise and Consolidation of Islamic State: External Intervention and Sectarian Conflict.” *Connections: The Quaterly Journal* 15, no.4 (2016): 91-110.

Yurdagür, Metin. “Tağut.” *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tagut>.

İnternet Kaynakları

“A Draft of Zawahiri’s Message to the Egyptians.” (SOCOM-2012-0000013). *Combating Terrorism Center*. <https://ctc.westpoint.edu/harmony-program/a-draft-of-zawahiris-message-to-the-egyptians-original-language-2/>

“Compilation of Usama Bin Ladin Statements 1994-January 2004.” *FBIS Report*, Ocak 2004. <https://irp.fas.org/world/para/ubl-fbis.pdf>

“Letter Regarding the Al Qaeda Strategy.” (SOCOM-2012-0000017). *Combating Terrorism Center*. <https://ctc.westpoint.edu/harmony-program/letter-regarding-al-qaida-strategy-original-language-2/>

“The Al Qaeda Manual.” *FAS Intelligence Resource Program*. https://irp.fas.org/world/para/manualpart1_1.pdf

“Zawahiri’s Letter to Zarqawi.” *Combating Terrorism Center*. <https://ctc.usma.edu/harmony-program/zawahiris-letter-to-zarqawi-original-language-2/>